

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Максимович Р.О.

« ____ » _____ 2023 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«МАГІСТР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

**Тема: КОНЦЕПЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ВІЙСЬКОВОГО ТРИБУНАЛУ
ДЛЯ ПОКАРАННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ВІЙСЬКОВІ
ЗЛОЧИНИ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ**

Виконавець: Акопян Гаяне Гарніківна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент Замула Аліна
Юріївна

Нормоконтролер: викладач кафедри міжнародного права та порівняльного
правознавства Головатенко Марина Юріївна

Київ, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Історія розвитку міжнародного кримінального правосуддя.....	6
1.1.Поняття та принципи міжнародної кримінальної юрисдикції.....	6
1.2.Історія виникнення Міжнародного кримінального суду.....	11
1.3.Діяльність Військових трибуналів ad hoc по реалізації кримінальної юрисдикції на сучасному етапі.....	19.
РОЗДІЛ 2. Структура та види юрисдикції Міжнародного кримінального суду.....	31
2.1.Структура Міжнародного кримінального суду.....	31
2.2.Компетенція, принципи та функції Міжнародного кримінального суду.....	34
РОЗДІЛ 3. Міжнародно-правові наслідки збройної агресії РФ проти України.....	38
3.1.Україна та Міжнародний кримінальний суд.....	38
3.2.Притягнення Росії до відповідальності та стягнення збитків.....	43
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Протягом тривалого часу людство стикалося з війнами та їх наслідками – з діями, які за чинним міжнародним правом є міжнародним злочином. Події минулого століття показують, що такі дії є однією з найважливіших проблем людства. Міжнародна спільнота була обурена цими подіями та різко критикувала, засуджувала та засуджувала військових злочинців Другої світової війни та подій останнього десятиліття ХХ століття. Однак питання про відповідальність держав і окремих осіб за вчинення міжнародних злочинів залишається актуальним і в сьогоденні. Сучасність показує, що людство, незважаючи на численні міжнародно-правові акти, створення міжнародних організацій і величезний науковий прогрес, все ще потребує поглибленого вивчення цього питання. Це особливо актуально для практики прав людини в Європі загалом і в Україні зокрема в контексті нинішніх подій російської збройної агресії.

Особливої уваги потребує, особливо з точки зору України, вирішення проблем порушення прав і свобод людини та держави в цілому. За останні десятиліття значно зросла кількість збройних конфліктів і масових порушень невід'ємних прав і свобод людей і народів, що вплинуло на дослідження проблем міжнародної злочинності ХХ-ХХІ ст. було багато втрат, це суттєво похитнуло стабільність міжнародної спільноти. У цьому контексті необхідно і терміново вивчити компетенцію Міжнародного кримінального суду щодо попередження, попередження та покарання за такі злочини, як геноцид, злочини проти людяності, військові злочини та злочини агресії.

Теоретичною основою дослідження є акти міжнародного гуманітарного права, Римський Договір про створення Міжнародного

кримінального суду та практика застосування відповідними міжнародними трибуналами цих норм.

При написанні дипломної роботи були використані наукові праці українських та зарубіжних вчених, зокрема: В. Ф. Антипенка, С. С. Андрейченко, Д. Анцилотті, І.П. Бліщенко, І. Броунлі, М.В. Буроменського, В.Г. Буткевича та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є всебічний, комплексний правовий аналіз розвитку Міжнародних військових трибуналів та Статуту Міжнародного кримінального суду, який визначає підстави та види міжнародної кримінальної відповідальності, а також дослідження проблем ефективності його функціонування та участь цієї судової установи в покаранні росіян за злочини вчинені під час вторгнення в Україну.

Для досягнення поставленої мети визначені наступні завдання дослідження:

- Проаналізувати поняття та принципи міжнародної кримінальної юрисдикції;
- Дослідити історію виникнення Міжнародного кримінального суду;
- Розглянути діяльність Військових трибуналів ad hoc по реалізації кримінальної юрисдикції на сучасному етапі;
- Проаналізувати структуру Міжнародного кримінального суду;
- Охарактеризувати компетенцію, принципи та функції Міжнародного кримінального суду.
- Розглянути види юрисдикції Міжнародного кримінального суду;
- Проаналізувати процесуальні аспекти реалізації судового розгляду в Міжнародному Кримінальному суді;
- Дослідити ситуацію щодо взаємодії України з Міжнародним кримінальним судом.

Об'єкт дослідження – є відносини у сфері Міжнародного кримінального правосуддя.

Предмет дослідження – міжнародно-правові норми міжнародної кримінальної юрисдикції.

Методологічну основу дипломного дослідження складає сукупність засобів і прийомів наукового пізнання. До них належать загально-філософські, загальнонаукові та спеціальні методи, які забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмету. З урахуванням специфіки мети і завдань дослідження використовувалися наступні методи: метод аналогії та порівняння; структурно-функціональний та формально-юридичний метод – у процесі тлумачення положень міжнародно-правових актів та доктрини у досліджуваній сфері; історико-правовий метод – задля опрацювання та висвітлення юридичних процесів, які відбувались раніше; порівняльно-правовий метод застосовувався при дослідженні сутнісних ознак та відмінностей правового регулювання.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення і висновки дипломної роботи доповнюють сучасні дослідження у сфері правового регулювання міжнародної кримінальної індивідуальної відповідальності осіб. Висновки й положення дипломної роботи можуть слугувати підґрунтям та сприяти подальшому розвитку науки міжнародного публічного права у вказаній сфері.

Робота має цільову практичну спрямованість. Сформовані теоретичні положення та висновки можуть бути використані при написанні підручників, навчальних посібників і методичних розробок з навчальних курсів та дисциплін «Міжнародне публічне право», «Актуальні проблеми міжнародного публічного права» тощо для студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів.

Апробація результатів дослідження.

Окремі наукові результати дослідження були апробовані та опубліковані у межах наступних міжнародних науково-практичних конференцій:

- «Special international tribunal for the crime of aggression against Ukraine» (Конференція «Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів», Видавництво «Молодий вчений»)
- «Концепція міжнародного військового трибуналу для покарання РФ за військові злочини під час повномасштабного вторгнення» (Конференція «Законодавство України: реалії та перспективи», Видавництво «Молодий вчений»)
- «International legal consequences of the armed aggression of the Russia Federation against Ukraine» (Конференція: «Міжнародно-правові наслідки збройної агресії рф проти України», Конкурс від президентського фонду Леоніда Кучми «Україна»)

Структура та обсяг дипломної роботи зумовлена предметом, метою та завданнями дослідження. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, якими охоплюються сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи –80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ

1.1. Поняття та принципи міжнародної кримінальної юрисдикції.

Міжнародне кримінальне право - це сукупність правових норм, які забороняють певні категорії поведінки, що вважаються серйозними злочинами, регулюють процедури розслідування, судового переслідування та покарання за ці категорії поведінки, а також покладають на винних індивідуальну відповідальність за їх вчинення. Серйозні порушення міжнародного гуманітарного права мають важливе значення для забезпечення поваги до цієї галузі права, особливо з огляду на серйозність деяких порушень, що класифікуються як воєнні злочини, а покарання за них відповідає інтересам міжнародної спільноти в цілому. Існує низка основних принципів, що лежать в основі міжнародного кримінального права. Оскільки міжнародні злочини все частіше включають в себе екстериторіальні елементи і вимагають співпраці між державами, координація дій для забезпечення дотримання цих принципів стає все більш важливою. Держави повинні дотримуватися цих принципів, поважаючи при цьому принципи свого національного кримінального права і конкретні принципи, викладені в документах регіональних організацій, учасниками яких вони є.

Поняття юрисдикції є категорією національного та міжнародного права. Незважаючи на давнє походження та широке використання цього терміну, в юридичних колах тривають суперечки щодо його визначення, особливо стосовно міжнародної юрисдикції. У теорії держави і права юрисдикція - це готовність певної держави приймати власні закони, мати власних суддів і ефективно гарантувати виконання та дотримання правових актів, прийнятих через власні органи влади. Термін "юрисдикція" походить від двох латинських слів "jus" (право) і "dico" (говорити, вимовляти, наказувати,

розпоряджатися) і здавна перекладається як "судова процедура". За словами Кудрянцева, "визначення цієї категорії є дискусійним, оскільки історично вона мала кілька визначень і використовувалася для позначення наступного:

-сукупність передбачених законом або іншими правовими актами повноважень органу державної влади щодо оцінки законності дій окремих осіб, інших установ чи громадських організацій [44, с. 15].

- Сфера відносин (суспільні відносини, територія, коло осіб), на яку поширюються такі повноваження.

-Процес судового адміністрування та іншої діяльності державних органів, які розглядають справи та застосовують санкції.

Нарешті, юрисдикція держави над усіма суб'єктами, речами та правовими актами, які мають юридичне значення для держави" На думку П. Маранчука, розбіжності в обсязі поняття "юрисдикція" відображені через суперечливі погляди двох юристів-міжнародників - М. Ейхреста та О. Черніченка. На думку М. Ейхреста, термін "юрисдикція" використовується для опису влади держави над особами, майном і подіями. О.С. Черніченко критикує це визначення. "Право регулює відносини між особами, а не між особами і речами. Навіть за римським правом особи, предмети і юридично значущі події перебувають під владою держави. Це пов'язано з тим, що держава встановлює щодо них певні інститути, правила і процедури та здійснює над ними юрисдикцію.

Держава здійснює юрисдикцію в межах своєї території. Така судова влада включає повноваження приймати закони, тлумачити та застосовувати закони, а також вживати заходів для забезпечення виконання законів. Хоча виконавча влада, як правило, обмежується внутрішньою сферою, міжнародне право визнає, що за певних обставин держава може видавати закони або приймати рішення щодо подій, які відбуваються за межами її території. В основу екстериторіальної юрисдикції було використано низку принципів.

До них належать:

- принцип національності або активної особистості (дії, вчинені особами, які мають громадянство держави суду);
 - принцип пасивної особи (дії, вчинені проти громадян держави суду);
- або
- охоронний принцип (діяння, що зачіпають безпеку держави).

Хоча ці принципи користуються різними рівнями підтримки в державній практиці та думках, усі вони вимагають певного зв'язку між вчиненим діянням і державою, яка затверджує юрисдикцію. Універсальна юрисдикція, додаткова основа для затвердження екстериторіальної юрисдикції, не потребує такого зв'язку.

Універсальна юрисдикція - це встановлення юрисдикції над злочинами незалежно від місця вчинення злочину або громадянства злочинця чи жертви. Вважається, що універсальна юрисдикція поширюється на основні міжнародні злочини, такі як військові злочини, злочини проти людяності та геноцид, припинення яких є виправданим або необхідним для всіх держав на основі міжнародного громадського порядку та певних міжнародних конвенцій.

Застосування строку давності, тобто встановленого законом строку давності для судового позову у випадку вчинення злочину, може стосуватися будь-якого з двох аспектів судового процесу.

Строки давності можуть застосовуватися до кримінального переслідування. Якщо з моменту вчинення злочину минув певний проміжок часу, переслідування не може бути розпочато і вирок не може бути винесений.

У цьому випадку факт спливу певного часу означає, що кримінальне покарання не може бути застосоване.

У більшості правових систем існують обмеження для незначних правопорушень. Однак для серйозних злочинів деякі правові системи, особливо ті, що ґрунтуються на загальному праві, не визнають строку давності для притягнення до кримінальної відповідальності. Законодавство

країн, де переважає цивільне право, або передбачає значно довші строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за тяжкі злочини, ніж за нетяжкі, або взагалі виключає цей вид злочинів зі строків давності притягнення до кримінальної відповідальності [42, с. 5].

Давність притягнення до кримінальної відповідальності не є дуже поширеним явищем. Вони взагалі не існують у загальному праві і вкрай обмежені в інших системах. Там, де строки давності існують, вони, як правило, є дуже тривалими для найтяжчих злочинів і не застосовуються до справ, пов'язаних з певними видами злочинів, небезпечними злочинцями або рецидивістами.

Женевські конвенції 1949 року та Додатковий протокол 1977 року не згадують про строки давності для воєнних злочинів.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про незастосування терміну давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності застосовується як до судового переслідування, так і до виконання вироків і охоплює воєнні злочини (особливо серйозні порушення Женевських конвенцій) і злочини проти людяності, включаючи апартеїд і геноцид, скоєні під час війни і в мирний час. Конвенція має зворотну силу, оскільки вона скасовує раніше прийняті строки давності, засновані на законах та інших нормах.

Крім того, Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) передбачає, що строк давності не застосовується до воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду та злочинів агресії (стаття 29).

Декілька факторів сприяли тому, що на перший план вийшов звичайний характер воєнних злочинів і злочинів проти людяності та незастосування до них строку давності:

- Те, що все більше країн передбачають у своєму кримінальному законодавстві, що строк давності до цих злочинів не застосовується;
- кодифікація цієї концепції у статті 29 Статуту МКС, яку розробники Статуту вважали вирішальною для запобігання безкарності за ці злочини;

- збільшення кількості держав-учасниць конвенцій ООН та Ради Європи.

Принцип, закріплений у статті 15 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, згідно з яким "злочини не мають юридичної сили і не можуть бути покарані", також відомий як принцип законності. Таким чином, існування конкретного злочину залежить від існування закону, що визначає певне діяння як злочин, а для того, щоб за нього було призначено конкретне покарання, закон, чинний на момент вчинення злочину, повинен включати це покарання як одну з можливих санкцій за цей злочин [65 , р. 25].

Метою цього принципу є забезпечення того, щоб законодавство було конкретним і передбачуваним, щоб особи могли розумно передбачити правові наслідки своїх дій. Статут МКС містить конкретне положення про принцип законності (ст. 22). Принцип законності пов'язаний із принципом відсутності зворотної дії в часі, принципом конкретності та заборона аналогії. Принцип відсутності зворотної дії стверджує, що закон, який забороняє певну дію, повинен існувати до того, як ця дія сталася. Як такий, цей принцип забороняє зворотну силу закону. Принцип конкретності вимагає, щоб визначення забороненого діяння було достатньо точним, тоді як заборона аналогії вимагає суворого тлумачення визначення.

Принцип «*ne bis in idem*». Ця латинська максима проголошує принцип, згідно з яким жодна особа не повинна бути засуджена чи покарана більше одного разу за той самий злочин. Це забезпечує справедливість для обвинувачених, оскільки вони можуть бути впевнені, що вирок буде остаточним, і захищає від свавільного чи зловмисного переслідування як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Крім того, цей принцип спрямований на те, щоб розслідування та переслідування були скрупульозно розпочаті та проведені. Важливо зазначити, що конкретне застосування *ne bis in idem* на міжнародному рівні залежить від його формулювання у відповідних статутах міжнародних трибуналів. Наприклад, Статути Міжнародних трибуналів щодо колишньої Югославії (ICTY) і Руанди (ICTR)

передбачають, що жоден національний суд не може судити особу за дії, які вже розглядалися міжнародним трибуналом, тоді як за певних конкретних обставин міжнародний трибунал може судити особа, яку вже розглядав національний суд.

Статут МКС передбачає дещо інше застосування принципу «*ne bis in idem*» у тому, що особа може бути судима на національному рівні за поведінку, яка вже стала основою засудження Міжнародного Кримінального Суду. Статути Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії, Міжнародного трибуналу щодо Руанди та МКС передбачають можливість судити особу за поведінку, яка вже була предметом провадження на національному рівні, якщо провадження спрямоване на захист особи від кримінальної відповідальності на міжнародному рівні (ст. 10(2) (b), Статут МТКЮ; стаття 9(2)(b), статут МТР; стаття 20(3)(a), статут МКС).

1.2. Історія виникнення Міжнародного кримінального суду.

Шлях розвитку концепції міжнародної кримінальної юрисдикції тривав багато років. Вчені мають різні думки щодо саме періоду зародження міжнародного кримінального правосуддя. Свого часу юридичний радник Емнесті Інтернешнл у Міжнародному секретаріаті цієї організації Крістофер Кейтл Холл визначав, що до ХХ століття майже більшість судових процесів на рахунок порушення законів війни проводились за допомогою створення трибуналів однією із сторін, як правило це була саме держава-переможниця. В юрисдикцію звичайного суду або міжнародного кримінального суду такі судові процеси не входили. Найперший спеціально створений міжнародний кримінальний суд був заснований у 1474 році аби розглядати слухання щодо справи над де Хагенбахом за злочини проти «законів Господа і людини». Він вчинив ряд злочинів під час окупації міста Брайзаха [23, с. 36]. Цікавим є те, що під час цього судового процесу покарання обвинувачених було пов'язане із вирішенням питання щодо виконання наказів командирів, як і під час

Нюрнберзького трибуналу. Але, як відзначив Д. Шварценбергер, з тих пір людству знадобилось більш ніж чотири століття, щоб ґрунтовно замислитись над важливою ідеєю формування міжнародної кримінальної юстиції. Теоретичні основи концепції кримінальної юстиції, на наукову думку професора М. Буроменського, можуть опиратися на деякі доктринальні погляди XVII ст., коли Г. Гроцієм було проголошено засади космополітичної юриспруденції. Відповідно до цієї теорії, важливим є те, щоб жодний злочин не залишився без уваги, щоб всі, хто мають причетність до нього були справедливо покарані. Універсальна юрисдикція як юрисдикція держави, в якій

Розвиток концепції міжнародного кримінального правосуддя зайняв багато років. Думки науковців щодо точної дати виникнення міжнародного кримінального правосуддя розділилися. Крістофер Кеттл Холл, який свого часу працював юридичним радником Міжнародного секретаріату Amnesty International, зазначав, що до 20 століття майже всі судові процеси за порушення законів війни проводилися шляхом створення трибуналів однією зі сторін, як правило, державою-переможницею. Такі процеси не підлягали юрисдикції звичайних судів або Міжнародного кримінального суду. Перший Міжнародний кримінальний суд був створений у 1474 році і судив де Хагенбаха за злочини проти "закону Божого і людського". Де Хагенбах скоїв низку злочинів під час окупації міста Брейзах. Цікаво відзначити, що під час цього процесу, як і на Нюрнберзькому процесі, покарання обвинуваченого було пов'язане з рішенням командира виконати наказ[56, с. 17].

Однак, як зазначає д-р Шварценбергер, відтоді людству знадобилося понад чотири століття, щоб ґрунтовно осмислити важливу ідею формування міжнародного кримінального правосуддя: за словами професора М. Буроменського, теоретичним підґрунтям концепції кримінального правосуддя є принципи космополітичної юриспруденції Гроція Він каже, що вона базується на кількох теоріях 17 століття, коли Гроцій проголосив принципи космополітичної юриспруденції. Згідно з цією теорією, важливо, щоб жоден

злочин не залишився безкарним і щоб усі причетні до нього були справедливо покарані. Універсальна юрисдикція як юрисдикція держав створювати міжнародні трибунали для суду над політичними лідерами, звинуваченими в міжнародних злочинах, була вперше запропонована Комісією з підзвітності на Паризькій мирній конференції в 1919 році, після Першої світової війни. До цього питання повернулися на конференції в Женеві в 1937 році під егідою Ліги Націй, результатом якої стала перша конвенція, що передбачала створення постійного міжнародного трибуналу для судового розгляду актів міжнародного тероризму. Тринадцять країн підписали конвенцію, але жодна не ратифікувала її, і договір так і не набув чинності [71, с. 14].

Величезна кількість жертв і постраждалих серед цивільного населення під час бойових дій Першої світової війни змусила міжнародне співтовариство вжити негайних заходів. Як наслідок, автори Версальського мирного договору включили в документ спеціальний розділ "санкції", який безпосередньо передбачав кримінальну відповідальність воєнних злочинців. До Версальського мирного договору всі міжнародні договори згадували про воєнні злочини лише у так званих "положеннях про амністію". Ці положення передбачали офіційне переслідування Вільгельма II державами-переможницями за "порушення священних повноважень договору", можливість створення спеціального суду для надання виконавцям необхідного правового захисту, а також участь у ньому країн-переможниць - США, Великої Британії, Франції, Італії та Японії.

Першочерговим питанням, яке турбувало міжнародну спільноту, була необхідність створення міжнародного суду для розгляду воєнних злочинів, скоєних окремими особами. Дійсно, вперше передбачалося створення Міжнародного кримінального суду і переслідувалася конкретна мета притягнення до відповідальності німецького імператора. Водночас Комісія запропонувала судити владу Туреччини, яка була союзником Німеччини під час війни, за злочини проти людяності, а саме за геноцид вірмен 1915 року.

Однак ці рекомендації не були реалізовані, оскільки союзники не хотіли ще більше принижувати Німеччину і побоювалися політичної нестабільності в Туреччині. В результаті пропозиція про створення Міжнародного кримінального суду не була підтримана [63, с. 3].

1923 року з підписанням Лозаннського мирного договору Перша світова війна між Туреччиною та її ворогами офіційно завершилася. Відповідно, винуватці геноциду вірмен також були амністовані. Примітно, що вперше в історії в розділі "санкції" було зроблено розмежування між "головними" та "іншими" військовими злочинцями, яких мали судити національні суди сторін Конвенції (включно з Німецьким імперським судом у Лейпцигу). Цей поділ військових злочинців насамперед відокремив юрисдикцію міжнародного кримінального правосуддя від юрисдикції національних судів. Це створило прецедент для 23 майбутніх військових трибуналів, юрисдикція яких поширювалася лише на головних військових злочинців, тобто тих, хто вчинив протиправні дії, безпосередньо пов'язані з початком агресивної війни. Незважаючи на недосконалість норм, що регулюють створення таких судів, та відсутність нормативної бази, яка б регулювала процедури їх створення та діяльності, не було встановлено жодних процедур розгляду справ у Міжнародному кримінальному суді. Тим не менш, Версальський договір можна назвати особливим прецедентом міжнародного кримінального правосуддя [37, с. 21].

Після Другої світової війни союзники створили два спеціальні трибунали для переслідування лідерів країн Осі, звинувачених у військових злочинах. Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі переслідував німецьких лідерів, а Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу в Токіо - японських.

Нюрнберзький процес - міжнародний судовий процес, проведений союзниками проти представників Третього Рейху, які готували і здійснювали агресію та інші злочини проти інших країн під час Другої світової війни.

У період з 1939 по 1945 рік нацистська Німеччина вторглася до багатьох європейських країн, вбивши 27 мільйонів людей лише в Радянському Союзі. Були зроблені різні пропозиції щодо покарання переможених нацистських лідерів, починаючи від показових процесів (СРСР) і закінчуючи розстрілами без суду і слідства (Великобританія) У 1945 році Великобританія, СРСР, США і Франція домовилися про проведення спільного трибуналу в Нюрнберзі З 20 листопада 1945 року по 1 жовтня 1946 року 1 жовтня 1946 року Міжнародний військовий трибунал (МВТ) судив 21 найважливішого керівника нацистської Німеччини у політичній, військовій та економічній сферах, а також шість німецьких організацій. Метою процесу було не лише засудити підсудних, але й зібрати неспростовні докази нацистських злочинів, дати урок історії переможеній Німеччині та делегітимізувати традиційну німецьку еліту. Домовленість про створення Міжнародного військового трибуналу і його статуту були опрацьовані СРСР, США, Великою Британією та Францією в ході лондонської конференції 26 червня — 8 серпня 1945. Спільно розроблений документ відобразив позицію всіх 23 країн-учасниць конференції, принципи статуту затверджені Генеральною Асамблеєю ООН [60, с. 65].

29 серпня опубліковано перший список головних воєнних злочинців — 24 нацистських політиків, військових, ідеологів нацизму.

Звинувачення:

- Плани нацистської партії:
- Використання нацистського контролю для агресії проти іноземних держав.
- Агресивні дії проти Австрії і Чехословаччини.
- Напад на Польщу.
- Агресивна війна проти всього світу (1939—1941).
- Вторгнення Німеччини на територію СРСР
- Агресивна війна проти США.
- Злочини проти миру:

«Всі звинувачувані та різні інші особи протягом ряду років до 8 травня 1945 року брали участь у плануванні, підготовці, розв'язанні та веденні агресивних воєн, які також були війнами, що порушують міжнародні договори, угоди та зобов'язання».

Воєнні злочини:

- Вбивства і жорстоке поводження з цивільним населенням на окупованих територіях і у відкритому морі.

- Вивезення цивільного населення з окупованих територій у рабство та для інших цілей.

- Вбивства та жорстоке поводження з військовополоненими та військовослужбовцями країн, з якими Німеччина перебувала в стані війни, а також з особами, що знаходилися в плаванні у відкритому морі [24, с. 11].

- Безцільне руйнування великих і малих міст і сіл, спустошення, не виправдані військовою необхідністю.

- Германізація окупованих територій.

- Злочини проти людяності:

Звинувачувані проводили політику переслідування, репресій та знищення ворогів нацизму. Нацисти кидали в тюрми людей без судового процесу, переслідували їх, принижували, перетворювали на рабів, піддавали тортурам, вбивали їх.

Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу (ІМТФЕ), також відомий як Токійський процес і Токійський трибунал у справах про військові злочини, був військовим процесом, скликаним 29 квітня 1946 року для суду над лідерами Японської імперії за їхні злочини проти миру, звичайних війн злочини та злочини проти людяності, що призвели до та під час Другої світової війни. Трибунал був створений за зразком Міжнародного військового трибуналу у Нюрнберзі, Німеччина, який переслідував лідерів нацистської Німеччини за їхні військові злочини, злочини проти миру та злочини проти людства [41, с. 32].

Після поразки та окупації Японії союзниками Верховний головнокомандувач союзними силами генерал США Дуглас Макартур видав спеціальну прокламацію про створення Міжнародного воєнного трибуналу для Далекого Сходу. Було розроблено статут, який встановлював склад, юрисдикцію та процедури суду; злочини були визначені на основі Нюрнберзької хартії. До складу Токійського трибуналу з військових злочинів входили судді, прокурори та співробітники з одинадцяти країн, які воювали проти Японії: Австралії, Канади, Китаю, Франції, Індії, Нідерландів, Нової Зеландії, Філіппін, Радянського Союзу, Великобританії, і США; захист складався з японських і американських адвокатів.

Токійський трибунал розпочав свою роботу після японського вторгнення в Маньчжурію в 1931 році і мав ширшу тимчасову юрисдикцію, ніж Нюрнберзький трибунал. Трибунал засудив 28 високопоставлених японських військових і політичних чиновників, у тому числі нинішнього і колишнього прем'єр-міністрів, міністрів кабінету міністрів і військових командирів. Вони були звинувачені за 55 пунктами, включаючи ведення агресивної війни, вбивства, різні воєнні злочини і злочини проти людяності (такі як тортури і примусова праця) проти військовополонених, інтернованих цивільних осіб і жителів окупованих територій. Зрештою, 45 пунктів обвинувачення, включаючи всі звинувачення у вбивствах, були визнані зайвими або несанкціонованими відповідно до статуту Трибуналу. Токійський трибунал тривав більш ніж удвічі довше, ніж більш відомий Нюрнберзький процес, і мав не менший вплив на розвиток міжнародного права. Лише у 1990-х роках було створено аналогічний Міжнародний трибунал з воєнних злочинів [35, с. 41].

З 9 вересня 1947 року, коли захист завершив свої аргументи, Трибуналу знадобилося 15 місяців, щоб винести рішення і написати висновок на 1781 сторінці; п'ятеро з 11 суддів висловили окрему думку за межами Суду; рішення Суду стало першим у своєму роді в історії міжнародного права щодо воєнних злочинів [35, р. 41].

У своїй окремій думці австралійський суддя Вільям Вебб заперечив правовий статус імператора Хірохіто, написавши, що "припущення про те, що імператор був зобов'язаний діяти відповідно до його порад, суперечить доказам". Суддя Вебб утримався від засудження Хірохіто особисто, але зазначив, що він несе відповідальність як конституційний монарх за прийняття "міністерських та інших порад щодо війни" і що "жоден правитель, вчиняючи злочин початку агресивної війни, не може в інший спосіб вчинити акт, який став би фатальним для не може законно претендувати на виправдання". Залишається незмінним той факт, що навіть якщо злочин було скоєно, ті, хто радив його вчинити, перебувають у не гіршому становищі, ніж ті, хто керував вчиненням злочину [15, с. 12]".

Суддя Дельфіна Джаранілла з Філіппін виступила проти покарання, призначеного Судом, як "занадто м'якого, не зразкового, не стримуючого і не співмірного з вчиненням злочином і тяжкістю правопорушення".

Французький суддя Анрі Бернар стверджував, що процедури Суду були недосконалими через відсутність Хірохіто і відсутність належного обговорення з боку суддів. Суддя Бернар дійшов висновку, що оголошення Японією війни "мало головного обвинуваченого, який уникнув судового переслідування, і, в будь-якому випадку, нинішні підсудні можуть розглядатися лише як співучасники", і що "вирок, винесений Трибуналом після недосконалої процедури, не може бути дійсним".

У своїй окремій думці голландський суддя Берт Лорінг заявив, що "практично неможливо дати точне і вичерпне визначення поняття початку або ведення агресивної війни". Він заявив: "Я вважаю, що не тільки нейтральні країни, але й Японія повинні були постати перед Судом". Він стверджував, що японці завжди були в меншості і не змогли б вплинути на баланс Трибуналу. Однак "вони змогли б переконливо аргументувати питання урядової політики, незнайомі суддям союзників". Роулінг наголосила на труднощах і обмеженнях притягнення окремих осіб до відповідальності за дії

держави і криміналізації їхньої бездіяльності, а також закликала до виправдання кількох підсудних, в тому числі Хіроїти.

Індійська суддя Радха Бінод Пал поставила під сумнів легітимність суду як правосуддя переможця: "Я вважаю, що обвинувачений повинен бути звільнений від усіх звинувачень в обвинувальному акті і повинен бути виправданий за всіма пунктами. Беручи до уваги вплив пропаганди воєнного часу, перебільшення і спотворення доказів, а також "захоплених" і "ворожих" свідків, Пал дійшов висновку: "Докази звірств, скоєних японськими військами проти цивільного населення і військовополонених на окупованих територіях, залишаються переконливими [72, с. 65]".

1.3. Діяльність Військових трибуналів ad hoc по реалізації кримінальної юрисдикції на сучасному етапі.

Міжнародний кримінальний суд - це спеціальний суд, створений для розгляду справ, що виникають відповідно до міжнародного кримінального права. Ці суди мають юрисдикцію щодо міжнародних злочинів, таких як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Вони поділяються на постійні та спеціальні (тимчасові) суди. Міжнародний кримінальний суд (МКС) є єдиним постійно діючим кримінальним судом. До сумнозвісних міжнародних кримінальних трибуналів ad hoc відносяться

-Нюрнберзький військовий трибунал (включаючи Міжнародний військовий трибунал і наступні Нюрнберзькі процеси), створений у 1945 році для переслідування осіб, відповідальних за військові злочини і злочини проти людяності під час Другої світової війни.

-Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу (Токійський трибунал з військових злочинів) був скликаний у травні 1946 року.

-Міжнародний трибунал щодо Югославії був створений у 1993 році для переслідування воєнних злочинів, скоєних під час конфлікту на Балканах.

-Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді був створений у 1994 році для переслідування військових злочинів, скоєних під час геноциду в Руанді.

Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне (закритий у 2013 році, нині - Спеціальний суд по решті Сьєрра-Леоне) був створений у листопаді 1996 року для переслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, пов'язаних з громадянською війною в Сьєрра-Леоне [81, с. 32].

Тим не менш, створення Міжнародного кримінального суду ad hoc було піддано серйозній критиці як прикриття для вибіркової політики великих держав і як алібі для відкладання на невизначений термін створення постійного міжнародного суду.

Вони прийняли низку важливих рішень. Трибунал по колишній Югославії виніс два вирoki, а також посилюється тиск на воєнних злочинців, яким Трибунал висунув обвинувачення, про що свідчать арешти, проведені влітку 1997 року.

Трибунал у Руанді незабаром має розпочати свій перший судовий процес. Досвід роботи обох трибуналів багато в чому розчаровує, головним чином тому, що він є неповним і дуже розпливчастим. З іншого боку, він також виявився надзвичайно цінним та інформативним. З'явилася не тільки можливість створення постійного Міжнародного кримінального суду, але й, безсумнівно, він матиме вирішальний вплив на застосування гуманітарного права.

Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ) - це орган ООН, створений для переслідування і судового розгляду воєнних злочинів, скоєних під час югославського конфлікту. Спеціальний суд розташований у Гаазі, Нідерланди.

Заснований Резолюцією Ради Безпеки ООН № 827 від 25 травня 1993 року, він має юрисдикцію щодо чотирьох злочинів, скоєних на території колишньої Югославії з 1991 року: серйозні порушення Женевських конвенцій, порушення законів і звичаїв війни, геноцид і злочини проти

людяності. Максимальне покарання - довічне ув'язнення. Різні країни підписали угоди з ООН про виконання тюремних вироків.

Загалом 161 особі було пред'явлено звинувачення, останнє обвинувачення було завершено в грудні 2004 року і розпечатано навесні 2005 року. Останній утікач, Горан Хаджич, був заарештований 20 липня 2011 року. Остаточний вирок було винесено 29 листопада 2017 року, а 31 грудня 2017 року орган офіційно припинив своє існування.

Решта функцій МТБЮ, такі як нагляд за виконанням вироків і розгляд апеляційних проваджень, розпочатих після 1 липня 2013 року, перебувають під юрисдикцією органу- правонаступника - Міжнародного механізму, що залишився для кримінальних трибуналів (ММКТ). На момент завершення процесу 12 листопада 1948 року двоє підсудних померли природною смертю, а один, Шумей Окава, був визнаний недієздатним. Всі інші підсудні були визнані винними щонайменше за одним пунктом звинувачення, і семеро з них були засуджені до смертної кари, а 16 - до довічного ув'язнення [51, с. 13].

Тисячі інших "менших" воєнних злочинців були засуджені національними трибуналами, скликаними союзниками в Азії та Тихоокеанському регіоні, більшість з яких були завершені до 1949 року. Через втручання уряду США трибунали не змогли судити лідерів Імператорської Японії, відповідальних за статтю 731.

У 1948 році Генеральна Асамблея ООН вперше визнала необхідність створення постійного міжнародного трибуналу для розгляду злочинів, скоєних після Другої світової війни. На прохання Генеральної Асамблеї Комісія міжнародного права (КМП) розробила два статuti на початку 1950-х років, але їх прийняття було відкладено під час холодної війни, що зробило створення міжнародного кримінального суду політично недоцільним [78, с. 56].

Бенджамін Б. Ференц, дослідник нацистських воєнних злочинів після Другої світової війни та головний прокурор армії США на судових процесах

над айнзацгрупами, став активним прихильником міжнародного верховенства права та створення міжнародного кримінального суду. У своїй книзі "Визначення міжнародної агресії: пошук миру в усьому світі" (1975) він виступає за створення такого суду. Іншим провідним прихильником був професор міжнародного права Роберт Курт Ветцель (Robert Kurt Wetzel), який народився в Німеччині, був співредактором книги "На шляху до можливого Міжнародного кримінального суду" в 1970 році і заснував Фундацію для створення Міжнародного кримінального суду в 1971 році.

Геноцид у Руанді - масове вбивство понад 800 000 тутсі та політично поміркованих хуту в Руанді контрольованим урядом загоном войовничих солдатів і поліцейських-хуту. Тривалість геноциду 1994 року зазвичай описується як 100 днів, починаючи з 6 квітня і закінчуючи серединою липня [68, с. 24].]

Напруженість між більшістю хуту і меншістю тутсі виникла з часом, особливо наприкінці 19-го і на початку 20-го століть, в результаті німецького і бельгійського колоніального панування над Руандою. Етнічна класифікація обох груп була нав'язаною і довільною, заснованою на фізичних характеристиках, а не на етнічному походженні. Однак соціальні відмінності між хуту і тутсі традиційно давали тутсі, з їхніми сильними скотарськими традиціями, соціальну, економічну і політичну перевагу над переважно аграрними хуту, аж поки революція хуту 1959 року не скасувала монархію тутсі до 1961 року, коли колоніальні відмінності встановили домінування тутсі.

Етнічна напруженість і насильство, що призводили до масових вбивств тутсі, регулярно відбувалися в Руанді, в тому числі в 1963, 1967 і 1973 роках". Створення Руандійського патріотичного фронту (РПФ) і вторгнення з Уганди розпалили етнічну ненависть. Припинення бойових дій призвело до переговорів між урядом і РПФ у 1992 році.

6 квітня 1994 року літак з тодішнім президентом Бурунді Джубенаром Хаб'яріманою і Кіпріаном Нтарімірою був збитий, в результаті чого загинули

всі, хто перебував на борту. Хуту поклали відповідальність на РПФ і негайно розпочали геноцид, спрямований як проти тутсі, так і проти поміркованих хуту [83, с. 8].

Більшість вбивств під час геноциду в Руанді були здійснені екстремістськими групами хуту, відомими як Ітерахамве та Імпузамугамбі. Радіопередачі також були невід'ємною частиною геноциду, заохочуючи громадян хуту вбивати своїх сусідів тутсі, яких називали "тарганями", яких слід знищити, що ще більше підживлювало геноцид. Незважаючи на його величезні масштаби, і особливо на його коротку тривалість, геноцид майже повністю здійснювався вручну, зазвичай за допомогою мачете і палиць. Різноманітні звірства включали згвалтування тисяч жінок тутсі, розчленування та спотворення жертв. Вбивцями часто були люди, яких жертви знали особисто - сусіди, ділові партнери, колишні друзі, а іноді й одружені родичі. Щонайменше 500 000 тутсі було вбито, а близько 2 мільйонів біженців (переважно хуту) втекли до таборів біженців у сусідніх Бурунді, Танзанії, Уганді та колишньому Заїрі.

Місія ООН з надання допомоги Руанді вважається великою невдачею. Міжнародна реакція на геноцид в Руанді була слабкою. Протягом декількох тижнів великі держави заперечували факт геноциду в Руанді. США відмовлялися називати події геноцидом. Це було пов'язано з тим, що використання цього терміну означало б введення військ, а вони не хотіли цього робити після того, як кілька їхніх солдатів загинули під час операцій з надання гуманітарної допомоги в Сомалі в попередньому році. У липні 1994 року, після закінчення геноциду, Рада Безпеки ООН нарешті закликала до розслідування і заснувала Міжнародний кримінальний суд для переслідування осіб, найбільш відповідальних за геноцид; прийнявши Резолюцію 955 від 8 листопада 1994 року, Рада Безпеки заснувала Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді і заснувала Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді для переслідування осіб, відповідальних за геноцид з 1 січня 1994 року по 31 грудня 1994 року, а також за інші злочини,

що суперечать міжнародному гуманітарному праву, вчинені в Руанді та сусідніх країнах у період з 1 січня 1994 року по 31 грудня 1994 року [50, с. 36].

В результаті інтенсивної та цілеспрямованої кампанії низки міжнародних НУО з підвищення обізнаності про гендерно зумовлене насильство в МТР, судовий процес над Жан-Полем Акайєсу створив правовий прецедент того, що зґвалтування під час геноциду підпадає під ознаки геноциду. "Судова камера встановила, що в більшості випадків зґвалтування жінок тутсі в Табі супроводжувалося наміром вбити їх. У зв'язку з цим зґвалтування, сексуальне насильство та інші акти тяжкої фізичної та психологічної шкоди, вчинені проти тутсі, відображають рішучість катувати, калічити, а потім вбивати жінок тутсі з наміром знищити населення тутсі і заподіяти тяжкі страждання його членам у цьому процесі видається Трибуналу очевидним". У своїй заяві після винесення вироку суддя Наванетхем Піллай сказала: "З незапам'ятних часів зґвалтування вважалося воєнним злочином. Тепер воно буде вважатися воєнним злочином" [67, с. 21].

Судовий процес проти "ЗМІ ненависті" розпочався у жовтні 2000 року з переслідування засобів масової інформації, звинувачених у заохоченні геноциду 1994 року. Прокурором був Грегорі Гордон.

19 серпня 2003 року суд Аруші засудив Фердинанда Нахіману і Жан-Боско Бараягвізу, керівника "Радіо і телебачення Вільних Мілль Коллінз", а також Хасана Нгезе, директора і редактора газети "Кангура", до довічного ув'язнення. вимагали для них довічного ув'язнення. Їх звинуватили в геноциді, підбурюванні до геноциду і злочинах проти людяності до і під час геноциду 1994 року. 3 грудня 2003 року суд визнав усіх трьох підсудних винними і засудив Нахіману і Нгезе до довічного ув'язнення, а Бараягвізу - до 35 років позбавлення волі. 28 листопада 2007 року апеляційний Суд частково задовольнив апеляційні скарги на вироки всіх трьох підсудних і зменшив покарання до 30 років позбавлення волі для Нахімани, 32 років позбавлення волі для Бараягвізи і 35 років позбавлення волі для Нгезе [27, с. 32].

Не було порушено жодного кримінального переслідування проти засновників, спонсорів або посадових осіб "Радіо Мухабра", ЗМІ, яке транслювало репортажі на підтримку ПФП по всій країні під час війни 1990-1994 років.

Дев'яносто шістьом особам були пред'явлені звинувачення в суді. Один з них все ще перебуває на волі, і якщо його заарештують, то він постане перед Міжнародним трибуналом з питань запобігання та протидії торгівлі людьми. Суд засудив 61 особу: 25 з них наразі перебувають у в'язниці, 22 відбули покарання і 14 померли у в'язниці. Суд виправдав 14 осіб і передав справу проти 10 до національних судових органів. Двоє з них були виправдані Судом, двоє були звільнені прокурором, а п'ятеро померли.

У червні 1989 року прем'єр-міністр Тринідаду і Тобаго А. Н. Р. Робінсон відродив ідею постійного Міжнародного кримінального суду і запропонував створити трибунал для боротьби з незаконною торгівлею наркотиками. У відповідь Генеральна Асамблея постановила: "КМП повинна знову розробити проект статуту постійного трибуналу".

Приступаючи до реалізації цього проекту, на початку 1990-х років Рада Безпеки ООН заснувала два спеціальні трибунали: Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії, створений у 1993 році у відповідь на широкомасштабні звірства, скоєні озброєними групами під час югославського конфлікту, і Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди створений у 1994 році після геноциду в Руанді. Для багатьох створення цих трибуналів ще більше підкреслило необхідність створення постійного Міжнародного кримінального суду [36, с. 12].

У 1994 році КМП представила Генеральній Асамблеї проект остаточного Статуту Міжнародного кримінального суду, рекомендуючи провести конференцію для обговорення договору, який би став Статутом Суду.

Генеральна Асамблея створила спеціальний Комітет зі створення Міжнародного кримінального суду для розгляду основних питань проекту

Статуту, який провів два засідання в 1995 році. Після розгляду доповіді Комітету Генеральна Асамблея заснувала Підготовчий комітет зі створення Міжнародного кримінального суду. Міжнародний кримінальний суд підготує консолідований проект.

У період з 1996 по 1998 рік Підготовча комісія провела шість засідань у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку, причому неурядові організації надавали свої матеріали та брали участь у засіданнях під егідою Коаліції за створення Міжнародного кримінального суду (СІСС) У січні 1998 року Секретаріат та Координатор Підготовчої комісії провели міжсесійну зустріч у Сатфені (Нідерланди) з метою з метою технічної консолідації проектів статей і перетворення їх у проект.

Нарешті, Генеральна Асамблея зібралася в Римі в червні 1998 року, щоб завершити роботу над конвенцією, яка стане Статутом Суду: 17 липня 1998 року Римський статут Міжнародного кримінального суду був прийнятий 120 голосами проти 7, при 21 утримався. Сім країн проголосували проти договору: Китай, Ірак, Ізраїль, Лівія, Катар, США, Ємен і Китай.

Ізраїль виступив проти Конвенції через включення "актів переміщення населення на окуповані території" до переліку воєнних злочинів.

Генеральна Асамблея ООН проголосувала за ратифікацію МКС 9 грудня 1999 року та 12 грудня 2000 року.

Після 60 ратифікацій Римський статут набув чинності 1 липня 2002 року, офіційно заснувавши Міжнародний кримінальний суд.

У лютому 2003 року Асамблея держав-учасниць обрала першу колегію з 18 суддів. Вони були приведені до присяги на першому засіданні Суду 11 березня 2003 року [13, с. 47].

Суд видав перший ордер на арешт 8 липня 2005 року, а перше досудове слухання відбулося в 2006 році.

Суд виніс свій перший вирок у 2012 році, визнавши лідера конголезьких повстанців Томаса Лубангу Діло винним у скоєнні воєнних злочинів, пов'язаних з використанням дітей-солдатів. Лубанга був засуджений

до 14 років позбавлення волі. У 2010 році держави-учасниці Римського статуту провели Першу конференцію з перегляду Римського статуту Міжнародного кримінального суду в Кампалі, Уганда. В результаті цієї конференції було прийнято дві резолюції, які вносять зміни до переліку злочинів, що підпадають під юрисдикцію Суду. Резолюція 5 внесла зміни до статті 8 про воєнні злочини, визнавши злочином використання певних видів зброї в міжнародних конфліктах. Резолюція 6 надала визначення та процедури юрисдикції щодо злочину агресії відповідно до статті 5(2) Пакту [18, с. 45].

Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне (СССЛ), також відомий як Трибунал по Сьєрра-Леоне, був судовим органом, створеним урядом Сьєрра-Леоне та Організацією Об'єднаних Націй для "судового переслідування тих, хто несе найбільшу відповідальність за серйозні порушення". 30 листопада 1996 року, під час громадянської війни в Сьєрра-Леоне Це судовий орган, створений урядом Сьєрра-Леоне та ООН для переслідування "тих, хто несе найбільшу відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та законодавства Сьєрра-Леоне", скоєні в Сьєрра-Леоне під час громадянської війни. Робочою мовою Суду є англійська. Суд мав офіси у Фрітауні, Гаазі та Нью-Йорку.

Після його розпуску в 2013 році Спеціальний суд у справах решти Сьєрра-Леоне завершив свій мандат і замінив його для виконання низки поточних і спеціальних функцій, включаючи захист і допомогу свідкам, нагляд за виконанням тюремних вироків і розгляд позовів про компенсацію.

26 квітня 2012 року колишній президент Ліберії Чарльз Тейлор став першим африканським главою держави, засудженим за військові злочини.

12 червня 2000 року президент Сьєрра-Леоне Ахмад Теджан Каббах надіслав листа Генеральному секретарю ООН Кофі Аннану, в якому закликав міжнародне співтовариство притягнути до відповідальності винних у злочинах, скоєних під час конфлікту. 10 серпня 2000 року Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію 1315, в якій закликала Генерального секретаря створити

спеціальний трибунал для просила Генерального секретаря розпочати переговори з урядом Сьєрра-Леоне про створення спеціального суду.

16 січня 2002 року ООН та уряд Сьєрра-Леоне підписали угоду про створення Суду. Будівництво будівлі суду було доручено найбільшій будівельній компанії Сьєрра Констракшн Системз в Сьєрра-Леоне. Перші працівники прибули до Фрітауна в липні 2002 року [12, с. 11].

10 березня 2004 року нова будівля Спеціального суду по Сьєрра-Леоне була офіційно відкрита для національних та міжнародних високопосадовців.

Станом на квітень 2012 року понад 40 країн внесли кошти на утримання Суду, причому Нігерія була найвідомішим донором в Африці; у 2004, 2011 і 2012 роках СКСЛ отримував внески від ООН.

Трибунал має юрисдикцію судити тих, хто скоїв злочини проти людяності проти цивільного населення, включаючи вбивства, винищення, поневолення, депортацію, ув'язнення, тортури, зґвалтування, сексуальне рабство, примушування до проституції та всі інші форми сексуального насильства, переслідування за політичними, расовими, етнічними чи релігійними мотивами та інші "нелюдські діяння". Крім того, суди мають юрисдикцію переслідувати тих, хто порушує Женевські конвенції 1949 року, Закон Сьєрра-Леоне про запобігання жорстокому поводженню з дітьми від 1926 року щодо насильства над дівчатами та Закон про умисне нанесення тілесних ушкоджень від 1861 року. Він також має вищу юридичну силу, ніж будь-який суд у Сьєрра-Леоне, і може мати переважну силу у випадках потенційних юрисдикційних конфліктів. Попередні амністії, що суперечать юрисдикції судів, є недійсними.

Усі вироки виконуються на території Сьєрра-Леоне, але якщо лікування обвинуваченого є неможливим, ув'язнений може бути переданий будь-якій державі, яка готова прийняти обвинуваченого на час відбування покарання, під юрисдикцію Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди або Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії. Виконання вироку здійснюється Судом. Рішення про пом'якшення покарання

приймається державою за погодженням із Судом. Однак, якщо неможливо розглянути справу обвинуваченого, ув'язнений може бути переданий державі, яка висловила готовність прийняти обвинуваченого на час відбування покарання під юрисдикцію Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди або Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії. Виконання вироку здійснюється Судом. Для детального обговорення практики винесення вироків і покарань Спеціального суду по Сьєрра-Леоне див. Шахрам Дана, Спадщина винесення вироків Спеціальним судом по Сьєрра-Леоне, 42 Грузинський журнал міжнародного і порівняльного права порівняльного права 615 (2014) [64, с. 32].

Рішення про пом'якшення покарання приймається державою за погодженням із судом.

20 червня 2007 року троє підозрюваних у справі Революційної ради збройних сил - Бріма, Кану і Камара - були засуджені за 11 з 14 пунктів обвинувачення. Серед них були акти тероризму, колективні покарання, винищення, вбивства - злочини проти людяності, вбивства - воєнні злочини, зґвалтування, посягання на особисту гідність, фізичне насильство - воєнні злочини, призов або залучення дітей віком до 15 років до армії чи угруповань або використання їх для активної участі у воєнних діях, поневолення, грабежі та інші. та інші. Вони були виправдані за трьома пунктами звинувачення - сексуальне рабство та інші форми сексуального насильства, інші нелюдські дії - примусовий шлюб та інші нелюдські дії - злочини проти людяності.

Це перший вирок SCSL, а також перший випадок, коли міжнародний суд виніс рішення щодо злочинів, пов'язаних з дітьми-солдатами і примусовими шлюбами, і перший випадок, коли міжнародний суд засудив дитину за призов на військову службу.

19 липня 2007 року Алекс Тамба Бріма і Сантісі Борбор Кану були засуджені до 50 років ув'язнення, а Бріма Камара - до 45 років ув'язнення.

22 лютого 2008 року Апеляційний суд відхилив їхні апеляції і підтвердив їхні вирoki.

Моніторинговий звіт Спеціального суду Сьєрра-Леоне - це збірка звітів про судові процеси, написаних і досліджених спостерігачами Центру дослідження воєнних злочинів при Каліфорнійському університеті в Берклі, де базується Спеціальний суд. Звіти доступні онлайн на сайті Центру. Окрім щотижневих звітів про судові процеси, Моніторингова група також публікує спеціальні звіти про різні аспекти судового процесу, зокрема, про розгляд заяв про сексуальне насильство, дітей-свідків та Міністерство оборони [62, с. 41].

Отже, Міжнародні кримінальні трибунали - це спеціальні суди, створені для судового переслідування у справах, що виникають відповідно до міжнародного кримінального права. Ці трибунали мають юрисдикцію над такими злочинами, як геноцид, військові злочини, злочини проти людяності, серед інших міжнародних злочинів. Вони поділяються на постійні та *ad hoc* (тимчасові) трибунали.

РОЗДІЛ 2

СТУКТУРА ТА ВИДИ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

2.1. Структура Міжнародного кримінального суду.

Міжнародний Кримінальний Суд складається з чотирьох органів: президія, палат, офісу прокурора та секретаріату. Кожен із цих органів має певну роль і повноваження.

Президія складається з трьох суддів (президента та двох віце-президентів), які обираються абсолютною більшістю з 18 суддів Суду максимум на два або три роки [14, с. 45].

Президія відповідає за управління судом, за винятком прокуратури. Він представляє суд перед зовнішнім світом і допомагає в організації роботи суддів. Президія також відповідає за виконання інших завдань, таких як забезпечення виконання вироків, винесених судом.

18 суддів, у тому числі троє суддів Президія, призначені до трьох судових відділів Суду: Досудового відділу (складається з семи суддів), Судового відділу (складається з шести суддів) і Апеляційного відділу

(складається п'ятьох суддів). Вони призначені до таких палат: Палати попереднього провадження (кожна складається з одного або трьох суддів), Судових палат (кожна складається з трьох суддів) та Апеляційної палати (складається з п'яти суддів апеляційного відділення).

Судді обираються Асамблеєю держав-учасниць на основі їх встановленої компетенції у кримінальному праві та процесу та у відповідних галузях міжнародного права, таких як міжнародне гуманітарне право та право прав людини. Вони мають великий досвід у конкретних питаннях, таких як насильство щодо жінок або дітей.

При обранні суддів враховується необхідність представництва основних правових систем світу, справедливого представництва чоловіків і жінок і справедливого географічного розподілу.

Судді — це особи з високими моральними якостями, неупередженість і чесність, які мають кваліфікацію, необхідну в їхніх державах для призначення на найвищі судові посади. Усі вони мають значний досвід судової діяльності Суду.

Судді забезпечують справедливість судочинства та належне відправлення правосуддя.

Палати попереднього провадження, кожна з яких складається з одного або трьох суддів, вирішують усі питання, що виникають до початку судового процесу. Їх роль полягає, по суті, у нагляді за тим, як прокурор здійснює свою слідчу та обвинувачувальну діяльність, у гарантуванні прав підозрюваних, потерпілих і свідків на етапі розслідування, а також у забезпеченні цілісності провадження. Потім Палати попереднього провадження вирішують, чи видавати ордери на арешт чи виклик на вимогу прокурора, а також чи підтверджувати звинувачення проти особи, підозрюваної у вчиненні злочину. Вони також можуть вирішувати питання про прийнятність ситуацій і справ та про участь потерпілих на досудовій стадії [21, с. 12].

Після того, як видано ордер на арешт, підозрюваного злочинця заарештовано та звинувачення підтверджено Палатою попереднього

провадження, Президентство формує Судову палату у складі трьох суддів для розгляду справи.

Основною функцією судової палати є забезпечення того, щоб судові процеси були справедливими та швидкими, а також проводилися з повною повагою до прав обвинувачених і з належною увагою до захисту потерпілих і свідків. Він також регламентує участь потерпілих на стадії судового розгляду. Судова палата визначає, чи є обвинувачений невинним або винним у висунутих обвинуваченнях, і, якщо його чи її буде визнано винним, може призначити покарання у вигляді позбавлення волі на певну кількість років, що не перевищує максимум тридцяти років, або до довічного позбавлення волі. Також можуть бути накладені фінансові штрафи. Таким чином, судова палата може зобов'язати засудженого відшкодувати шкоду, заподіяну жертвам, включаючи компенсацію, реституцію або реабілітацію.

Апеляційна палата складається з Голови Суду та чотирьох суддів. Усі сторони судового процесу можуть подати апеляцію або клопотати про дозвіл на апеляційне оскарження рішень судів попереднього та судового розгляду. Апеляційна палата може залишити в силі, скасувати або змінити оскаржуване рішення, в тому числі вирок або міру покарання, і може призначити повторний розгляд справи в іншій судовій палаті. Вона також може переглядати остаточні рішення і вирoki [69, с. 23].

Канцелярія Прокурора є незалежним органом Суду. Його мандат полягає в отриманні та аналізі інформації про ситуації та підозри у вчиненні злочинів, що належать до юрисдикції МКС, а також в аналізі переданих йому ситуацій з метою визначення наявності достатніх підстав для початку розслідування геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів і притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні цих злочинів.

Для виконання своїх повноважень прокуратура складається з трьох департаментів:

(і) Слідчого департаменту, який відповідає за розслідування (включаючи збір і вивчення доказів та допит обвинувачених, потерпілих і

свідків); (ii) Слідчого департаменту, який відповідає за розслідування злочинів, віднесених до його компетенції; та (iii) Слідчого департаменту, який відповідає за розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. У зв'язку з цим Пакт вимагає від Департаменту прокуратури розслідувати як виправдувальні, так і виправдувальні обставини в рівній мірі з метою встановлення істини.

(ii) Прокуратура є частиною слідчого процесу, але її основним завданням є судовий розгляд справ у відповідних судах.

(iii) Управління з питань юрисдикції, взаємодоповнюваності та співробітництва, за підтримки Слідчого департаменту, оцінює отриману інформацію та обставини, передані Суду, аналізує ситуацію та справу з метою визначення її прийнятності та допомагає прокуратурі у забезпеченні співпраці, необхідної для виконання її завдань.

Секретаріат допомагає судам у проведенні справедливих, неупереджених і відкритих судових процесів. Основною функцією Секретаріату є надання адміністративної та операційної підтримки Суду та Офісу прокурора [38]. Вона також підтримує діяльність Секретаря щодо захисту, потерпілих, зв'язку та безпеки. Розробка ефективних механізмів надання допомоги потерпілим, свідкам та адвокатам для забезпечення належного функціонування Трибуналу та захисту їхніх прав, передбачених Римським статутом і Правилами процедури та доказів. Як офіційний зв'язковий з Міжнародним кримінальним судом, він також несе основну відповідальність за інформування громадськості та поширення інформації про діяльність Суду.

2.2. Компетенція, принципи та функції Міжнародного кримінального суду.

Міжнародний кримінальний суд розташований у Гаазі, Нідерланди, яка приймає багато міжнародних організацій і має офіси в кількох країнах. З 2021

року Суд здійснює свою слідчу діяльність через Офіс Прокурора, який очолює британський юрист Карім А. А. Хан, колишній помічник Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

Суд складається з 18 суддів, кожен з яких представляє окрему державу-члена і обирається державами-членами. Суд вимагає, щоб держави-члени обирали суддів, які є гендерно збалансованими, а також мали по одному представнику від кожного з п'яти регіонів ООН. Судді та прокурори служать дев'ять років і не мають права на переобрання. Голова Суду та два його заступники обираються з числа суддів і разом із Секретарем керують роботою Суду [9, с. 45].

Суд має юрисдикцію щодо наступних чотирьох злочинів за міжнародним правом.

- Геноцид або намір знищити повністю або частково національну, етнічну, расову або релігійну групу;

- Воєнні злочини або серйозні порушення законів і звичаїв війни. Це включає заборону Женевських конвенцій на тортури, використання дітей-солдатів і напади на цивільні об'єкти, такі як лікарні та школи;

- Злочини проти людяності або порушення, скоєні в рамках більш широкого нападу на цивільних осіб (включаючи вбивства, зґвалтування, ув'язнення, рабство і тортури);

- Злочини агресії, тобто застосування або погроза застосування сили державою проти територіальної цілісності, суверенітету або політичної незалежності іншої держави, або порушення Статуту ООН.

Суд має три методи розслідування: держава-член може передати ситуацію на своїй території на розгляд Суду; Рада Безпеки ООН може передати ситуацію; або прокурор може ініціювати розслідування проти держави-члена за власною ініціативою. Суд може розслідувати справу проти держави-нечлена, якщо передбачуване правопорушення сталося на території держави-члена, якщо держава-нечлен визнає юрисдикцію Суду, або з дозволу Ради Безпеки [75, с. 78].

Для того, щоб розпочати розслідування, Прокурор повинен після попереднього вивчення справи дійти висновку, що передбачуване правопорушення є "достатньо серйозним". Після початку розслідування прокуратура зазвичай направляє слідчих та інших співробітників для збору доказів. Ордери на арешт і повістки мають бути затверджені судовою владою на основі інформації, наданої прокуратурою. Колегія суддів досудового слідства приймає остаточне рішення про передачу справи до суду. Обвинувачений, за необхідності, може бути представлений зовнішнім адвокатом за рахунок суду. Засуджені підсудні можуть подати апеляцію до Апеляційної палати Міжнародного кримінального суду, що складається з п'яти суддів.

Міжнародний кримінальний суд доповнює, але не замінює національні суди. Міжнародний кримінальний суд може діяти лише тоді, коли національні суди не можуть або не бажають розглядати справу. Крім того, він здійснює юрисдикцію лише щодо злочинів, які сталися після набуття ним чинності у 2002 році. Крім того, Суд не має власних поліцейських сил і повністю покладається на співпрацю органів влади держав-членів при затриманні підозрюваних. Заочний судовий розгляд неможливий, а ордери МКС застосовуються лише тоді, коли обвинувачений перебуває на території держави-члена [43, с. 21].

МКС є найвищою судовою інстанцією Організації Об'єднаних Націй для вирішення спорів між державами і відрізняється від Міжнародного Суду ООН, також розташованого в Гаазі, тим, що переслідує фізичних осіб. Він відрізняється від тимчасових міжнародних трибуналів, таких як трибунал у Руанді, тим, що має ширшу географічну сферу дії і працює на постійній основі.

У 2023 році річний бюджет Міжнародного кримінального суду становитиме приблизно 185 мільйонів доларів США, більшість з яких будуть внесені державами-членами. Внески визначаються за тим самим методом, який використовує ООН для оцінки внесків, що приблизно відповідає розміру

економіки кожної країни-члена: у 2020 році найбільші внески надійшли від Японії, Німеччини, Франції та Великої Британії. Деякі країни, такі як Бразилія та Венесуела, мають мільйонні борги.

Генеральна Асамблея ООН може затвердити додаткові кошти на справи, передані на розгляд Суду Радою Безпеки. Деякі уряди та міжнародні організації також роблять добровільні внески; деякі аналітики критикують МКС за те, що він занадто дорогий. Інші стверджують, що про економічну ефективність Суду не можна судити виключно за кількістю справ, які він розглядає, або за кількістю винесених ним вироків [57, с. 65].

Отже, Міжнародний Кримінальний Суд складається з чотирьох органів: президія, палат, офісу прокурора та секретаріату. Кожен із цих органів має певну роль і повноваження. Президія складається з трьох суддів (президента та двох віце-президентів), які обираються абсолютною більшістю з 18 суддів Суду максимум на два або три роки. Президія відповідає за управління судом, за винятком прокуратури.

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

3.1. Україна та Міжнародний кримінальний суд.

Римський статут є основоположним документом МКС. Кожна країна самостійно вирішує, приєднуватися до договору чи ні; переговори про створення МКС велися державами під егідою ООН між 1995 і 1998 роками.

Ідея створення Міжнародного кримінального суду виникла після Другої світової війни, але під час "холодної війни" була призупинена.

МКС має юрисдикцію щодо найтяжчих міжнародних злочинів (геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини). Це не нові злочини, визначені в Римському статуті, і МКС є лише новим механізмом для розслідування та переслідування цих злочинів [53, с. 45].

МКС розслідує індивідуальну відповідальність і не є судом з прав людини та не може притягати до відповідальності держави; МКС здійснює юрисдикцію на недискримінаційній основі; МКС не може бути наділений юрисдикцією переслідувати лише одну особу; МКС не є судом з прав людини; МКС не має повноважень переслідувати одну особу. Натомість

прокурор МКС розслідує кожну ситуацію в цілому і вирішує, чи слід притягати когось до відповідальності.

Оскільки Суд не має власної поліції, він може бути ефективним лише за умови співпраці з державами-учасниками, які виконують правоохоронні функції. Україна вже взяла на себе зобов'язання співпрацювати протягом трьох місяців юрисдикції відповідно до статті 12(3) Декларації; МКС є судом останньої інстанції. МКС може мати юрисдикцію лише тоді, коли держава не може або не бажає проводити розслідування або здійснювати кримінальне переслідування; у більшості з восьми країн, де МКС наразі проводить розслідування, передбачувані злочини були передані до МКС самою державою.

Майже всі європейські країни є членами МКС, а також більшість країн Латинської Америки та Карибського басейну і більшість африканських країн. Найбільший розрив у членстві спостерігається в Азії [66, с. 75].

"Членство в системі МКС є вираженням солідарності з жертвами та кроком до більш безпечного майбутнього як на національному, так і на глобальному рівні".

Станом на лютий 2022 року Україна не є членом Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС).

Римський статут - це міжнародний договір, який заснував Міжнародний кримінальний суд у 1998 році; він набув чинності 1 липня 2002 року. Наразі Римський статут підписали 137 держав. З них 123 країни ратифікували його: 33 в Африці, 19 в Азії та Тихоокеанському регіоні, 18 у Східній Європі, 28 у Латинській Америці та Карибському басейні і 25 у Західній Європі.

Україна підписала Статут 20 січня 2000 року, але Верховна Рада ще не ратифікувала його.

Після ратифікації Римського статуту держави стають учасниками Міжнародного кримінального суду, а злочини, скоєні їхніми громадянами або на їхній території, підлягають переслідуванню в Гаазі.

Слід зазначити, що на відміну від міжнародних судових установ, які за своєю природою є допоміжними інструментами захисту прав і свобод людини і громадянина, Міжнародний кримінальний суд доповнює національні юрисдикційні системи і може приймати до розгляду справи не тільки за зверненням держав-учасниць, а й за власною ініціативою [4, с. 31].

Статут уповноважує Суд розглядати такі міжнародні злочини

- геноцид
- злочини проти людяності
- воєнні злочини
- злочини агресії.

До Міжнародного кримінального суду можуть звертатися

держави-учасниці

-інші держави, які в односторонньому порядку визнають юрисдикцію Міжнародного кримінального суду в певних ситуаціях;

-Рада Безпеки ООН.

-Прокурор Міжнародного кримінального суду.

Як уже згадувалося, існує думка, що Україна ратифікує Римський статут лише після перемоги у війні. Мовляв, за Римським статутом є ризик, що іноземні спеціальні компетентні органи отримають велику кількість заяв від країни-агресора про (нібито) злочини, скоєні нашими військами. Той же Міжнародний кримінальний суд потім буде зобов'язаний давати їм оцінку [61, с. 14]. Противники ратифікації посилаються на "гіркий досвід Хорватії та Грузії": "Генерали, які захищали свої країни, роками сиділи в судах і давали свідчення. Якщо ми ратифікуємо цей договір, Росія зможе вивозити дітей з обстріляних районів до Європи і використовувати супутники, щоб вимагати покарання для наших військ".

У 2014 та 2015 роках український уряд двічі офіційно звертався до МКС з проханням розслідувати воєнні злочини та злочини проти людяності з боку Росії, які могли мати місце в Україні під час протестів на Євромайдані та громадянської війни 2014 року, анексії Криму Російською Федерацією у 2014

році та війни на Донбасі. зроблено. Перша заява охоплювала всю Україну з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року; друга закликала до безстрокового розширення розслідування на всю територію України, знову ж таки з 20 лютого [2, с. 11].

25 квітня 2014 року МКС розпочав попереднє розслідування можливих злочинів проти людяності, скоєних в Україні під час протестів Євромайдану та громадянської війни 2014 року, анексії Криму Російською Федерацією 2014 року та війни на Донбасі. 11 грудня 2020 року прокурор МКС оприлюднив декларацію, в якій зазначено, що "воєнні злочини та злочини проти людяності злочини проти людяності" і що "є достатні підстави вважати, що були скоєні злочини проти людяності", що "передбачувані злочини, виявлені (станом на грудень 2020 року), будуть прийнятними" і що "є достатні підстави для проведення розслідування за умови отримання судового дозволу".

25 лютого 2022 року, наступного дня після початку російського вторгнення в Україну, прокурор МКС Карім Ахмад Хан заявив, що МКС може "здійснювати свою юрисдикцію і розслідувати акти геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини, скоєні в Україні". 28 лютого Хан оголосив про намір МКС розпочати повноцінне про намір розпочати повноцінне розслідування і закликав команду "вивчити всі можливості для збереження доказів". Він заявив, що для держави-члена МКС буде швидше передати справу на розслідування за статтею 13(с) Римського статуту, ніж за статтею 13(с), яка також встановлює юрисдикцію, але займає більше часу, щоб офіційно відкрити розслідування [48, с. 5].

28 лютого 2022 року прем'єр-міністр Литви Інґріда Симоніте оголосила, що Литва звернулася до МКС з проханням розпочати розслідування; 2 березня 2022 року Хан заявив, що отримав запити від 39 країн, що дозволить йому розпочати розслідування відповідно до статті 14 Римського статуту. Хан заявив, що Прокуратура вже "визначила справи, які можуть бути прийнятними"; 11 березня до передачі справ додалися Японія та

Північна Македонія, в результаті чого загальна кількість переданих справ досягла 41; 1 або 2 березня 2022 року справи, що стосуються ситуації в Україні, були передані суддям Антуану Кечіа-Мбе Міндуа, Томоко Акане Розаріо Сальваторе Айтала і будуть передані до Палати попереднього провадження II МКС, яка вирішить, чи санкціонувати розслідування після запиту на дозвіл від Прокурора Хана.

3 березня 2022 року прокурор Хан заявив, що перша команда "слідчих, юристів і людей з особливими знаннями в галузі оперативного планування" була відправлена в "український регіон", щоб почати збір доказів; 11 березня 2022 року він оголосив, що кожен, хто володіє інформацією, що стосується ситуації в Україні, може зв'язатися зі слідчими МКС через спеціальний портал. Він оголосив про створення відповідного порталу [28, с. 45].

16 березня 2022 року Прокурор МКС відвідав Західну Україну та Польщу, щоб особисто оцінити ситуацію на місцях в Україні. Під час цього візиту Прокурор МКС зустрівся з міністром закордонних справ та генеральним прокурором України, а також провів ефективну зустріч з президентом України Володимиром Зеленським, який підтримав думку президента Зеленського про те, що необхідно докласти всіх зусиль для того, щоб ведення бойових дій не призводило до порушень міжнародного гуманітарного права, і заявив, що прокуратура може розслідувати та переслідувати напади, навмисно вчинені проти цивільних осіб або проти цивільних осіб та майна.

22 лютого 2023 року Карім Ахмад Хан звернувся до Палати попереднього провадження II з проханням видати ордер на арешт Володимира Путіна, Президента Російської Федерації, та Марії Любової-Белової, Уповноваженого з прав дитини в Росії, відповідно до статті 8 § 2(a)(vii) Римського статуту та статті 8 § 2(2)(b)(viii) Римського статуту, на "обґрунтованих підставах", що вона "несе кримінальну відповідальність за незаконну висилку та переміщення українських дітей з окупованих територій України до Російської Федерації в порушення статті 8 § 2(2)(b)(viii)". Хан

заявив, що "щонайменше кілька сотень дітей" були депортовані до Росії і що Путін видав президентський указ, який полегшує надання російського громадянства цим дітям. Офіс Хана інтерпретував цю подію як "намір [назавжди] вивезти дітей з їхньої країни [40, с. 33]".

17 березня 2023 року Палата попереднього слідства видала ордери на арешт Путіна і Рибової-Берової.

4 березня 2022 року міністри юстиції ЄС звернулися до Євроюсту з проханням підтримати розслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності національними судами та МКС; 23 березня 2022 року Європейське міністерство закордонних справ Франції надало додаткове фінансування МКС у розмірі 500 000 євро і "за необхідності оголосило, що продовжить цю підтримку "в разі необхідності".

МКС покладається на допомогу держав-членів у проведенні розслідувань та правозастосуванні. Однак багато країн не є членами МКС, в тому числі Китай, Індія і США. Росія вийшла з МКС у 2016 році після того, як МКС постановив, що вторгнення Росії до Криму є "триваючою окупацією". Таким чином, Росія не має юридичного зобов'язання співпрацювати з МКС і навряд чи видасть підозрюваних для суду або кримінального переслідування, в тому числі президента Володимира Путіна.

Оскільки Росія не є членом МКС, очікується, що виконання ордерів на арешт підозрюваних, які перебувають на території Росії, буде ускладнене.

До цього, у квітні 2022 року, влада США оголосила, що підтримає Міжнародний кримінальний суд у переслідуванні президента Росії Володимира Путіна та інших осіб за військові злочини, скоєні під час вторгнення в Україну [77, с. 41].

19 березня 2023 року міністр юстиції Німеччини Марко Бушманн в інтерв'ю підтвердив, що Німеччина заарештує Путіна, якщо він ступить на німецьку землю.

Міністр оборони США Ллойд Остін відмовився співпрацювати з МКС у розслідуванні військових злочинів Росії в Україні.

3.2. Притягнення Росії до відповідальності та стягнення збитків.

Притягнення Росії до відповідальності за агресію є важливим завданням для України та решти цивілізованого світу. Адже повномасштабна агресія держави-агресора 24 лютого 2022 року поставила під загрозу міжнародний правопорядок, який базується на загальному принципі, що події Другої світової війни ніколи не повинні повторитися.

Насправді, однак, перший злочин був скоєний Росією у 2014 році, коли вона анексувала Крим в Україні. І вісім років потому непокаране зло призвело до ще гірших наслідків, коли інші демократії на європейському континенті опинилися під загрозою через дії Кремля [6, с. 21].

Під час повномасштабного вторгнення Україна зазнала непоправних людських втрат, були зруйновані життєво важливі об'єкти інфраструктури, частина її території була тимчасово окупована, загарбники депортували українських громадян, розкрадали та привласнювали державну та приватну власність.

Словом, як зазначив Президент Володимир Зеленський на засіданні Ради Безпеки ООН, немає жодного воєнного злочину, якого б російські окупанти не вчинили на українській території.

Тому притягнення держави-агресора та російських терористів до відповідальності є викликом міжнародному правопорядку. Однак, чи є вони ефективними у запобіганні майбутній російській агресії - питання відкрите [7, с.6].

На міжнародному рівні діють відповідні судові інституції, які судять держави та окремих осіб за агресію проти інших держав: Міжнародний кримінальний суд, Міжнародний суд ООН, Європейський суд з прав людини та Рада ООН з прав людини - міжнародна правозахисна організація. Саме до цих міжнародних інстанцій Україна вже звернулася з метою притягнення Росії до відповідальності.

Звернення до цих міжнародних судових органів, безперечно, є правильним кроком на шляху до правового захисту. Водночас, перспектива отримання рішення на користь України не вирішує головних завдань - стримування агресора, притягнення винних до відповідальності та відшкодування збитків, завданих агресією.

Ігнорування Росією вимог міжнародних організацій добре відоме: у березні 2022 року Кремль відмовився виконувати рішення Міжнародного суду ООН. Тому марно очікувати, що Росія діятиме інакше у випадку з Європейським судом з прав людини чи Радою ООН з прав людини [8, с. 41].

Історія показує, що спеціальні міжнародно-правові механізми, особливо міжнародні трибунали, є більш ефективними.

Спеціальні трибунали як засіб притягнення агресора до відповідальності

У минулому були створені спеціальні трибунали для суду над воєнними злочинцями. До них належать Нюрнберзький трибунал, Токійський трибунал, Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії та Руанди і Спеціальний трибунал щодо Косово.

Щоразу, коли створюються спеціальні трибунали, ключовим питанням є правова основа їхньої діяльності та юрисдикція.

Саме політичне керівництво Російської Федерації відіграло ключову роль у війні проти України, а тому сценарій, за якого її членів засуджує міжнародний трибунал, створений за участі демократичних держав, є найбільш реалістичним способом притягнення винних у злочині агресії до відповідальності [45, с. 4].

Адже однією з потенційних перешкод для покарання лідерів держав-агресорів за міжнародні злочини є їхній імунітет (наприклад, "президентський" статус, який мають причетні до цих злочинів особи). Так званий "функціональний імунітет" означає, що українські правоохоронці не можуть порушити справу проти Путіна, поки він є президентом Російської

Федерації. Однак для міжнародних трибуналів такого обмеження не існує [16, с. 55].

Загалом, міжнародно-правовий механізм у вигляді спеціального міжнародного трибуналу має три варіанти:

Варіант 1: Варіант 1: Україна підписує угоду з ООН про створення Спеціального суду.

Варіант 2: між демократичними державами підписується багатостороння міжнародна конвенція про створення спеціального суду.

Варіант 3: Спеціальний суд створюється як європейський суд, що діє відповідно до внутрішнього законодавства та юрисдикції України, за участю міжнародних суддів та прокурорів. Наразі Україна активно розробляє варіанти запровадження такого спеціального суду.

Перший варіант не є реалістично здійсненним з огляду на дії Росії та її здатність накладати вето на резолюції в Раді Безпеки ООН.

Натомість, якщо розглядати другий і третій варіанти, то їхні перспективи видаються більш реалістичними і можуть бути реалізовані в найближчому майбутньому. Більше того, ці варіанти вже мають проміжні результати.

Протягом останнього року, з початку повномасштабної агресії, питання відповідальності держави-агресора розглядалося на рівні міжнародних організацій та органів в частині створення спеціальних трибуналів. Це закріплено, зокрема, у Декларації Парламентської асамблеї НАТО, Резолюції Парламентської асамблеї ОБСЄ та Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи [52, с. 4].

19 січня 2023 року Європейський парламент ухвалив резолюцію про створення трибуналу щодо злочину агресії проти України.

У ній зазначається, що робота в рамках ЄС над створенням Спеціального суду має розпочатися без зволікань і має бути зосереджена на співпраці з Україною щодо створення механізму Спеціального суду, а також

на допомозі Україні та міжнародним організаціям у наданні доказів, які будуть використані майбутнім Спеціальним судом.

Крім того, європарламентарі наголосили на необхідності обговорення правової можливості використання суверенних активів держави-агресора для компенсації порушень міжнародного права в Україні, зокрема, шляхом позбавлення її захисту суверенного імунітету.

Важливо, що плани щодо створення міжнародного правового механізму, такого як спеціальний трибунал для покарання за злочини агресії, стосуються не лише Росії, як безпосереднього агресора, але й Білорусі, як співучасника війни проти України.

Крім того, у січні 2023 року представники 20 країн зібралися в Празі на чергове засідання групи зі створення спеціального суду щодо злочинів російської агресії проти України [70, с. 24].

На думку Генерального секретаря Ради Європи Марії Пейчинович-Бурич, при створенні Спеціального суду слід керуватися існуючими механізмами, прийнятими Міжнародним кримінальним судом.

Рада Європи також могла б відіграти певну роль, створивши реєстр для фіксації та документування доказів і заяв про шкоду, втрати і травми, спричинені російською агресією проти України. У цьому відношенні може бути корисною практика Європейського суду з прав людини та процес нагляду за його рішеннями.

Все це формує доказову базу України в рамках провадження у Спеціальному суді і є особливо важливим з точки зору подальшої розбудови механізмів відшкодування Україною збитків за злочини російської агресії.

Наразі невідомо, коли і як розпочне роботу Спеціальний трибунал з розслідування воєнних злочинів Росії проти України та українського народу. Однак після року інтенсивної війни все ж є проміжні досягнення на правовому фронті.

Злочин агресії, як правило, вчиняється вищою політичною та військовою владою проти суверенітету, територіальної цілісності та

політичної незалежності іншої держави. Злочини агресії включають вторгнення, військову окупацію, силову анексію, бомбардування та військову блокаду портів, які вчинила Росія.

Оскільки Росія не визнає юрисдикцію МКС, Комісія запропонувала інший варіант забезпечення правосуддя за злочин агресії.

Переслідування злочинів, скоєних Росією в Україні

З метою подальшої підтримки роботи МКС, Комісія працює з міжнародним співтовариством над створенням трибуналу для розслідування та переслідування злочинів агресії, скоєних Росією.

Щоб полегшити координацію збору доказів, Комісія заснувала Міжнародний центр з розслідування злочинів агресії проти України в Гаазі за підтримки Євроюсту та інтегрувала його в існуючу спільну слідчу групу. Цей центр сприятиме координації розслідувань та подальшому збору доказів щодо воєнних злочинів, скоєних в Україні [82, с. 23].

Комісія також продовжуватиме підтримувати існуючі механізми, зокрема

- Підтримка розбудови потенціалу МКС (понад 10 млн євро з моменту вторгнення)

- Покращення роботи Генеральної прокуратури України: понад 6 млн. євро на ІТ та обладнання

- Адаптація Євроюсту до цього завдання: зміни до Регламенту Євроюсту дозволяють Євроюсту збирати, зберігати та аналізувати докази щодо міжнародних злочинів у новій базі даних.

- Підтримка Євроюсту та Європолу в його центральній ролі в розслідуваннях, що проводяться державами-членами ЄС на національному рівні.

- Співпрацювати з міжнародними партнерами для забезпечення підзвітності та глобальної реакції.

Росія та її олігархи повинні компенсувати Україні завдані збитки та руйнування [54, с. 35].

У березні 2022 року, після початку агресії Росії проти України, Комісія створила Робочу групу "Замороження та арешт". Метою цієї робочої групи є посилення координації санкцій ЄС проти російських і білоруських фізичних та юридичних осіб.

Робоча група під головуванням Європейської Комісії дозволяє державам-членам, а також інституціям ЄС Євроюст/Європол співпрацювати над виявленням, заморожуванням і, де це можливо, конфіскацією російських активів.

Робоча група тісно співпрацює з міжнародними партнерами, в тому числі з владою України та США; на рівні G7+ Робоча група регулярно співпрацює з Робочою групою з питань російської еліти, посередників та олігархів (REPO).

За допомогою Робочої групи з питань заморожування та арешту активів держави-члени ЄС заморозили активи на суму 24 млрд євро, що належать олігархам і компаніям у Росії та Білорусі [76, с. 42].

Понад 200 мільярдів євро активів російського Центрального банку було заморожено в ЄС.

Для того, щоб найкращим чином використати ці кошти та розпочати відновлення України, Комісія запропонувала державам-членам різні варіанти. Серед них - створення нової схеми управління та інвестування заморожених та знерухомлених активів, що належать російській державі, та використання отриманих коштів на користь України.

Поки триває російська агресія в Україні, життєво важливо, щоб обмежувальні санкції ЄС були повністю виконані і щоб їх порушення не використовувалося в корисливих цілях. Ми будемо зміцнювати право ЄС:

Росія повинна компенсувати Україні завдані нею збитки. Досягти цієї мети можна різними шляхами, але в будь-якому випадку ми повинні забезпечити якнайшвидше відновлення справедливості. Адже відбудова починається вже зараз, і кошти потрібні вже сьогодні. Найкращим варіантом для України, безсумнівно, є конфіскація російських коштів. Однак слід

враховувати реальність політичної ситуації та позицію партнерів. Тобто, оподатковуючи надприбутки, отримані від заморожених російських коштів, і передаючи їх Україні (звісно, за вирахуванням адміністративних витрат країни, яка збирає ці кошти). Таким чином, Україна могла б за короткий час задовольнити свої потреби у відновленні. Водночас, необхідно продовжувати працювати над іншими методами, шукати засоби відповідного впливу на політичних лідерів і пропонувати ефективні правові механізми компенсації всіх завданих збитків. Адже права злочинця не повинні мати пріоритет над правами жертви [34, с. 41].

Підхід до правового регулювання конфіскації активів окремими державами, зокрема США, історично був різним: Закон про торгівлю з ворогом 1917 року містив широке визначення поняття "ворог": "особа, яка проживає на території держави, з якою Сполучені Штати перебувають у стані війни, або за межами Сполучених Штатів, будь-яка фізична особа, товариство або інша група (включаючи корпорацію) будь-якої національності, яка веде бізнес на цій території". Закон передбачав можливість конфіскації ворожої власності під час оголошення війни; з 1945 до початку 1970-х років TWEA був правовим інструментом для запровадження санкцій як частини стратегії США під час холодної війни. Подальше законодавство дозволило Президенту здійснювати відповідні повноваження згідно з TWEA в інших типах надзвичайних ситуацій: у 1977 році Конгрес прийняв Закон про міжнародні надзвичайні економічні повноваження (IEEPA), який обмежив свободу дій Президента щодо здійснення повноважень воєнного часу відповідно до Закону і дозволив заморожування активів, але не конфіскацію (конфіскація була зарезервована для випадків, коли США конфіскація була зарезервована для випадків, коли США беруть участь у військових діях або зазнають нападу з боку іноземної держави чи іноземного громадянина); як TWEA, так і IEEPA визначають правову основу для нинішнього режиму санкцій США [17, с. 14].

Після терактів 11 вересня 2001 року, на вимогу адміністрації Буша, Конгрес вніс зміни до ІЕЕРА в рамках Патріотичного акту США, повернувши Президенту повноваження вилучати заморожені активи, але лише тоді, коли США перебувають у стані збройного конфлікту. Збройний напад тепер є обов'язковою умовою для арешту, але визначення "збройного нападу" залишається юридично досить абстрактним і тому суперечливим, особливо з огляду на бажання адміністрації Байдена не загострювати без потреби відносини з Росією. 28 квітня 2022 року Офіс президента США запропонувала Конгресу ухвалити закон, який би впорядкував процес повернення коштів від арештованих та конфіскованих активів і спрямувати їх на компенсацію Україні за завдані збитки.

Для України та багатьох її союзників конфіскація російських активів і використання їх для відновлення зруйнованої економіки є дуже привабливою метою. Вона була проголошена деякими політиками та науковцями одразу після початку вторгнення, але не була особливо успішною і потребує пояснень. Заморожування (блокування) активів осіб, які перебувають під юрисдикцією країни, що розпочала вторгнення, є політичним інструментом, який широко використовується ЄС, а також західними країнами. Цей метод також включає санкції проти фізичних осіб і, таким чином, має на меті покарати уряд певної країни, на підставі чого активи утримуються доти, доки країна, яка розпочала агресію, не змінить свої політичні методи.

Однак міжнародне право, що регулює цей механізм захисту держав, які стали мішенню для інших держав, залишається фрагментарним. У випадку російської агресії США та інші держави, які заморозили російські активи, можуть відмовитися повертати їх у якості контрзаходу доти, доки Москва не тільки не припинить свою агресію проти України, але й не виплатить Україні компенсацію. Західне санкційне законодавство встановлює низьку планку для внесення осіб і компаній до санкційного списку. Російський уряд настільки тісно пов'язаний з бізнесом, і це є загальновизнаним фактом, що можна припустити, що певні олігархи та компанії отримують вигоду або

підтримують політику російського уряду в рамках його агресії проти України. Як наслідок, таке законодавство в західних країнах дозволяє відносно легко запроваджувати санкції шляхом заморожування активів фізичних та юридичних осіб [1, с. 4]. Водночас деякі автори вказують на недосконалість застосування санкцій до осіб, які не обіймають посад у державних установах.

З іншого боку, конфіскація активів - це експропріація, яка, як видається, заборонена чинними міжнародними інвестиційними угодами. Масштабна конфіскація активів у Росії відрізняється від конфіскації активів, яка іноді практикується, зокрема в Італії та інших країнах, щодо осіб, які отримали активи злочинним шляхом (наприклад, членів мафії). Західне законодавство встановлює досить високу планку для конфіскації активів, і заморожені активи можуть бути конфісковані лише в тому випадку, якщо буде доведено злочинність їх набуття П.Б. Стефан вказує, наприклад, що конституційна гарантія США захищає активи від експропріації без компенсації та без дотримання належної правової процедури Він зазначає, що конституційна гарантія США захищає активи від експропріації без компенсації та без належної правової процедури.

Крім того, у випадку з російськими державними підприємствами Конституція США майже напевно вимагатиме, щоб власник конфіскованих активів мав можливість оскаржити конфіскацію в суді постфактум. Російська Федерація, ймовірно, користуватиметься подібними правами, якщо вона безпосередньо володіє майном, знайденим у США. З огляду на обмеження, що накладаються верховенством права в цій юрисдикції, компетентні державні органи не можуть довільно конфісковувати активи, не переконавши суд у наявності доказів злочинності їх набуття [29, с. 11]. На практиці для досягнення бажаного результату державні компетентні органи переважно використовують порушення режиму санкцій з боку олігархів і можуть конфіскувати частину активів, які намагаються вивести через порушення санкцій. Конфіскація російських активів без доказів злочинної поведінки власників позбавить західні компанії та приватних осіб за кордоном

правового захисту, якого західні уряди домагалися від інших урядів протягом останніх 30 років (США повинні враховувати загальносистемний вплив очевидного випадку порушення міжнародного інвестиційного права). Міжнародне право не надає достатніх правових підстав для конфіскації російських коштів та активів, і деякі країни розглядають або вже прийняли національну правову базу для цієї мети.

Лідером у конфіскації майна російських олігархів наразі вважається Італія, компетентні органи якої використовують раніше існуючі механізми конфіскації, зокрема конфіскацію майна за рішенням суду в рамках кримінального переслідування порушників санкційного законодавства. Наприклад, фінансова поліція *Guardia di Finanza*, що діє при республіканському Міністерстві економіки та фінансів, конфіскувала яхту *Lady M II*, що належала О. Мордашову [10, с. 32]. Однак такі механізми не підходять для масової конфіскації майна, оскільки сотні російських чиновників і підприємців, які потрапили до санкційного списку, навряд чи вчинили правопорушення, які б призвели до конфіскації їхнього майна. Як наслідок, зібрані таким чином кошти становитимуть лише невелику частку від вартості заморожених активів. Очевидно, що в Україні потрібен інший механізм для реалізації ідеї конфіскації заморожених активів підсанкційних осіб та перерахування отриманих коштів в Україну.

Першою країною, яка запровадила такий механізм, стала Канада: 17 березня 2014 року було прийнято Регламент про спеціальні економічні заходи (Росія) як додаток до Закону про спеціальні економічні заходи; протягом 2014-2023 років до Регламенту було внесено низку змін та доповнень. Регламент уповноважує компетентні органи видавати накази про арешт майна, розташованого в Канаді, що належить іноземним урядам або фізичним чи юридичним особам з цієї країни, а також громадянам цієї країни, які не є резидентами Канади (стаття 4(1)). Підставою для такого заходу є "серйозне порушення міжнародного миру та безпеки, яке спричинило або може спричинити серйозну міжнародну кризу" (стаття 4(1)(i)). Слід

зазначити, що поняття "порушення" можна тлумачити широко. Так, стаття 4(1)(i) означає "серйозне порушення міжнародного миру та безпеки". 9 Регламент вимагає від російських підсанкційних осіб повідомляти про свої активи органам влади ЄС протягом шести тижнів з моменту блокування коштів. Недотримання цього зобов'язання може розглядатися як обхід санкції блокування [26, с. 56]. У будь-якому випадку, остаточне рішення про конфіскацію активів приймає суддя, якому відповідний представник виконавчої влади надсилає відповідне клопотання (ст. 5.3).

Однак ці заходи канадського уряду та тих, хто їх підтримує, поділяють далеко не всі експерти та науковці. Так, у висновках, прийнятих Комісією міжнародного права на 53-й сесії у 2001 році і представлених Генеральній Асамблеї в рамках доповіді Комісії "Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння" (стаття 49), зазначено: "1. держава-учасниця, яка постраждала (виділено нами), пропонує державі-учасниці, відповідальній за міжнародно-протиправне діяння, вжити контрзаходів для 2. контрзаходи обмежуються невиконанням міжнародних зобов'язань держави, яка в цей час вживає заходів проти держави, відповідальної за діяння; 3. контрзаходи вживаються таким чином, щоб уможливити, наскільки це можливо, відновлення виконання відповідних зобов'язань; 4. контрзаходи вживаються проти держави, відповідальної за міжнародно-протиправне діяння, таким чином, щоб уможливити відновлення виконання цією державою своїх зобов'язань за відповідними зобов'язаннями. Контрзаходи вживаються таким чином, щоб дозволити державі, відповідальній за міжнародно-протиправне діяння, відновити виконання своїх зобов'язань за відповідними зобов'язаннями".

У літературі з міжнародного права стверджується, що порушення зобов'язання *erga omnes* зачіпає законні інтереси всіх держав і тому може бути підставою для контрзаходів з боку всіх держав, а не лише України як жертви російської агресії [73, с. 11].

Зобов'язання *Erga omnes* включають, серед іншого, заборону агресії, заборону геноциду та фундаментальні права людини. Щодо легітимності контрзаходів з боку третіх держав слід зазначити, що Якщо припустити, що в результаті агресії Росії проти України були порушені законні інтереси третьої держави і, у зв'язку з цим, третя держава набула право на застосування контрзаходів проти Москви, то на реалізацію цього права накладається попередня умова. Так, санкції (контрзаходи) мають бути тимчасовими (припинятися після виконання державою-порушницею своїх зобов'язань щодо міжнародно-протиправних діянь, у тому числі зобов'язання відшкодувати Україні завдані збитки) та зворотними.

Таким чином, основною метою контрзаходів третіх держав є спонукання Росії до виплати репарацій Україні за порушення її міжнародних зобов'язань. Однак без згоди Росії тимчасовий і зворотний характер цієї мети та подальших контрзаходів унеможливилює постійну конфіскацію заморожених коштів, що належать Росії. Д. МакГрегор погоджується з позицією Д. Клеймана; погоджуючись з позицією Д. Клеймана, Д. МакГрегор також стверджує, що держави-члени ООН держави-члени ООН погоджуються, що контрзаходи повинні "змусити державу-порушника виконувати свої міжнародні зобов'язання" і повинні бути зворотними, якщо держава-об'єкт припиняє свою незаконну діяльність [47, с. 65].

Однак російські активи втрачаються, коли вони передаються, наприклад, українському уряду, а отже, немає жодного способу спонукати Росію виконувати свої міжнародні зобов'язання. Як наслідок, ці автори роблять висновок, що примусова конфіскація російських активів певною мірою порушувала б положення міжнародного права. Слід зазначити, що міжнародне гуманітарне право також не передбачає підстав для конфіскації російських коштів або економічних ресурсів третіми державами, які не є сторонами конфлікту у війні в Україні. Саме тому некоректно проводити аналогію між конфіскацією державних і приватних коштів та економічних ресурсів переможених країн у Першій та Другій світових війнах країнами-

переможцями з метою задоволення репараційних вимог та діями третіх країн у російсько-українській війні [58, с. 41].

Щодо того, як питання конфіскації особистих активів виглядає з точки зору міжнародного кримінального права, слід зазначити, що К. Ф. Ахерманн проаналізував це питання та встановив, що в рамках міжнародного кримінального розслідування або кримінального переслідування Міжнародним кримінальним судом майно та активи фізичної особи можуть бути заморожені з метою подальшої конфіскації або конфіскації в рамках міжнародного кримінального розслідування або переслідування Міжнародним кримінальним судом. Палата попереднього провадження може звернутися до держав із запитом про взаємну правову допомогу щодо "виявлення, відстеження, заморожування або арешту доходів, майна та коштів з метою подальшої конфіскації", зокрема, для забезпечення відшкодування збитків потерпілим. Однак, як запобіжний захід, такі запити можуть бути зроблені лише після видачі ордеру на арешт або повістки до суду.

Таким чином, повинна існувати принаймні обґрунтована підозра, що певна особа вчинила злочин, який підпадає під юрисдикцію суду. Слабкими сторонами канадського законодавства, на думку А. Дорнбілера, є те, що поріг для осіб, які підлягають санкціям, є досить низьким і базується на "думці" (припущенні) про існування певних обставин, а також те, що перелік осіб, до яких можуть бути застосовані санкції, сформульований максимально абстрактно ("будь-яка особа", яка перебуває за кордоном); уряду має лише довести, що активи підпадають під санкції і "належать або перебувають у володінні чи під прямим або опосередкованим контролем особи, зазначеної в наказі", і може безповоротно конфіскувати їх за допомогою простої судової процедури [5, с. 8]."[8]. Критики цього закону в канадському парламенті заявляли, що "..... судам буде важко протистояти урядовому розпорядженню про конфіскацію активів на підставах, пов'язаних з міжнародним миром і

безпекою. За таких обставин суди можуть перетворитися на гумову печатку під виглядом верховенства права.

Рішучість канадського уряду законодавчо врегулювати питання конфіскації російських активів певною мірою пояснюється тим, що до російського вторгнення в Україну представництво канадських компаній в РФ було незначним.

У зв'язку з конфіскацією активів Центрального банку Росії особливу увагу слід звернути на питання іноземного суверенного імунітету. Суверенний імунітет - це виведення іноземної держави та її майна з-під юрисдикції національних судів. Питання суверенного імунітету є досить делікатним політичним рішенням, оскільки принцип взаємності в міжнародних відносинах ніхто не відміняв. Закон Великої Британії про державний імунітет (1978 р.) прямо виключає зі сфери своєї дії "провадження, що стосуються будь-яких дій, вчинених збройними силами держави або пов'язаних з ними, коли вони перебувають на території Сполученого Королівства" (стаття 16(2)).

Аналогічна позиція закріплена в статті 31 Європейської конвенції про державний імунітет (1972). У зв'язку з цим О. Водяніков зазначає, що навіть коли діє концепція обмеженого імунітету, законодавство важливих юрисдикцій не дозволяє здійснювати юрисдикцію щодо шкоди, заподіяної державою в ході воєнних дій. Занепокоєння тим, що заходи, які дозволяють конфіскацію державних активів, наприклад, активів, що належать іноземним центральним банкам, можуть порушувати міжнародні норми щодо суверенного імунітету, висловлювали і зарубіжні науковці [11, с. 14].

Загальною тенденцією останніх двох десятиліть (за деякими винятками) є посилення імунітету майна іноземних центральних банків від примусового стягнення, що відповідає підходу, закріпленому в Конвенції ООН про імунітет держав та їхньої власності від юрисдикції (статті 19 та 21). В останні роки країни, які прагнуть залучити або утримати інвестиції іноземних центральних банків, такі як Аргентина, Бельгія, Китай, Франція та

Японія, ухвалили законодавство, спрямоване на посилення імунітету від примусового стягнення щодо активів центральних банків; Велика Британія, Пакистан та Південна Африка ухвалили його наприкінці 1980-х років; Велика Британія, Пакистан та Південна Африка - наприкінці 1980-х років, Законодавство Сінгапуру передбачає майже абсолютний імунітет від примусового стягнення щодо активів центрального банку або інших органів грошово-кредитного регулювання держави [19, с. 42].

Слід зазначити, що законодавство багатьох країн, у тому числі Китаю, ґрунтується на принципі взаємності щодо імунітету центрального банку. На особливу увагу заслуговує позиція США з цього питання. У США, як і в ряді інших країн, міжнародно-правове зобов'язання надавати імунітет активам іноземних центральних банків кодифіковано в Законі про імунітети іноземних держав (Foreign Sovereign Immunities Act, FSIA).

FSIA та міжнародне право захищають іноземні держави та їхні органи влади від юрисдикції національних судів та заходів примусового виконання судових рішень. Заморожування активів центрального банку через Управління з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США (OFAC) не передбачає звернення до суду і не передбачає жодних примусових дій. У випадку з Росією мандат OFAC фактично заморожує активи, але не передбачає арешту чи конфіскації; FSIA надає іноземним центральним банкам та монетарним органам власний захист відповідно до розділу 1611(b)(1) для вирішення цього питання [80, с. 5].

31 серпня 2015 року Апеляційний суд другого округу США виніс рішення на користь Центрального банку Аргентини в одній з низки справ, порушених власниками непогашених аргентинських облігацій EM Ltd. та NML Capital Ltd. проти Banco Central De La Republica. Рішення в Аргентині закріплює презумпцію в законодавстві США на користь суверенного імунітету органів державної влади та встановлює дуже високий поріг для його скасування. Л. Шор та Д. Паес зазначають, що Другий округ встановив дуже високий стандарт для кредиторів, які прагнуть встановити, що іноземні

державні інструменти є альтер-его материнського уряду Суд зазначив, що він встановив Другий судовий округ зробив це, оскільки встановив, що послаблення імунітету від судових позовів та стягнення, яким зазвичай користуються іноземні урядові структури, може призвести до виведення резервів центрального банку зі США. Слід зазначити, що судова система США дотримувалася цієї позиції і в наступних рішеннях, зокрема, щодо Центрального банку Афганістану. У зв'язку з цим експерти зазначали, що активи центрального банку мають право на спеціальний захист від примусового виконання судового рішення, відповідно до звичаєвого міжнародного права, що регулює імунітет [31, с. 45]. Надаючи допомогу в таких справах і наказуючи передати активи Центрального банку Афганістану його кредиторам відповідно до рішення Суду, Суд визнав би США порушником міжнародного звичаєвого права. Крім того, це рішення зашкодило б зовнішньополітичним цілям США, пов'язаним з недоторканністю активів центрального банку.

Щодо можливості використання активів російського Центробанку для компенсації військових втрат в Україні, міністр фінансів Йеллен назвала такий крок "незаконним", а високопоставлений чиновник Мінфіну "висловив занепокоєння, що це створить прецедент і підірве довіру інших країн до зберігання активів центробанків у США".

Водночас, як зазначає І. Бранк, затяжна війна між Росією та Україною посилить тиск на Конгрес з метою розблокування заморожених російських активів у Росії та інших країнах, що постраждали від конфлікту. Ці активи можуть бути передані для допомоги народу України, як у випадку з деякими активами Центрального банку Афганістану, які були використані для допомоги народу Афганістану, або кредиторам США, як у випадку з Алжирськими угодами, що поклали край кризі із захопленням заручників в Ірані 1979-1981 рр., або можуть бути передані для виплат іншим, хто не може отримати їх від Росії.

Слід зазначити, однак, що ситуація в Росії відрізняється від випадків в Афганістані та Венесуелі. Там США дозволили використовувати активи центрального банку політичним силам, які вони вважали легітимними урядами. Для того, щоб така практика була застосована до Росії, США і весь західний світ мали б оголосити Росію терористичною державою, що сьогодні є малоімовірним. Залежно від того, як такі заходи будуть формалізовані, згодом можуть виникнути питання щодо відсутності належної правової процедури та конституційних повноважень президента [20, с. 35].

Звичайно, Конгрес може вирішити ці питання імунітету, внівши зміни до Закону про імунітети іноземних суверенів, як це було зроблено в минулому щодо активів Центрального банку Ірану. Однак, навіть якщо закон США буде змінено, такі заходи все одно можуть порушувати міжнародне право. Міжнародне звичаєве право, як правило, передбачає імунітет від судового переслідування в інших країнах за іноземні активи. Цей імунітет часто також гарантується внутрішнім законодавством, наприклад, Законом США про імунітет іноземного суверена. Хоча можна стверджувати, що заморожування активів іноземної держави на підставі санкцій не порушує цей імунітет (на тій підставі, що захід заморожування накладається поза межами судового процесу), було б важко стверджувати, що конфіскація тих самих активів на підставі санкцій за рішенням суду не є порушенням [46, с. 18].

З кожним наступним повномасштабним російським вторгненням Україна зазнає все більшої шкоди та збитків, які вже перевищують 411 млрд доларів США. Союзники вже запровадили широкий спектр санкцій проти Росії та її маріонеток; Рада ЄС нещодавно схвалила 11-й пакет санкцій. Водночас Росія залишається однією з найбагатших країн світу. Європа та інші країни світу заморозили низку російських активів, включаючи кошти Центрального банку Російської Федерації. За різними оцінками, загальна вартість цих активів коливається в межах 300-500 мільярдів доларів США. Euroclear, міжнародний кліринговий центр, що базується в Брюсселі,

оголосив, що він володіє активами російського Центрального банку на суму близько 180 мільярдів доларів США. Значна частина активів може також перебувати в Clearstream (іншому депозитарії), але точних даних немає. Водночас кілька країн все ще перебувають у процесі виявлення та заморожування російських активів у своїх юрисдикціях (див. веб-сайт Confiscation Tracker для отримання додаткової інформації), тому загальна сума російських коштів є динамічною і невідомою на даний момент. Заморожування активів не повинно бути кінцевою метою. Це лише тимчасовий захід перед тим, як використовувати їх для компенсації збитків, завданих російською агресією. Що потрібно зробити, так це забезпечити, щоб російські кошти слугували Україні і використовувалися для компенсації завданої шкоди. Ми повинні поважати аксіому, що права агресора не повинні мати пріоритет над правами жертви. Це означає, що невід'ємне право Росії на власність не повинно переважати над правом України на компенсацію завданої Росією шкоди. Наразі існує чотири шляхи досягнення цієї мети [22, с. 45].

Перший спосіб - передати заморожені суверенні активи російського Центрального банку, що зберігаються на рахунках іноземних фінансових установ, для компенсації збитків України від війни.

З практичної точки зору, це найпростіший і найбільш інтуїтивно зрозумілий варіант. По суті, в ньому буде застосовано правило, що "той, хто завдав шкоди, повинен відшкодувати її тим, хто її заподіяв". Тому цілком справедливо повернути заморожені російські активи на відбудову України [25, с. 32]. Однак саме цей варіант викликає найбільше занепокоєння у міжнародної спільноти. Цьому протистоять побоювання, що це створить прецедент для інших країн для вжиття подібних заходів, таких як вилучення державної власності та аналогічних заходів іншими державами (наприклад, державами, які все ще мають фінансові претензії до Німеччини у зв'язку з подіями Другої світової війни), а також дасть привід Росії вжити дзеркальних заходів проти іноземних компаній. Крім того, існують побоювання, що це

може вплинути на фінансові системи країн, де традиційно зберігається капітал, що призведе до відтоку інвестицій та знецінення валют на світових ринках [59, с. 27].

На сьогоднішній день жодна країна, в якій зберігаються кошти російського Центрального банку, ще не пішла цим шляхом. Канада ухвалила відповідне законодавство, але ще не застосувала його на практиці. У Великій Британії йдеться про "Арешт російських державних активів та підтримку України" (Seizure of Russian State Assets and Support for Ukraine Bill). Цей законопроект передбачає конфіскацію активів Центрального банку, Фонду національного добробуту, Казначейства та осіб, які перебувають у власності або під контролем цих російських установ. Конфісковані активи будуть передані Російському державному агентству з управління активами, яке використовуватиме кошти для підтримки України. Наразі законопроект 245 готується до другого читання, запланованого на 24 листопада 2023 року. Схожі ідеї представлені в Акті про відновлення економічного процвітання та можливостей для українців (REPO for Ukrainians Act) [74, p.13], який був представлений у США 15 червня 2023 року групою сенаторів від обох партій.

Відповідно до закону REPO, президент може конфіскувати російські суверенні активи, що перебувають під юрисдикцією США. У цьому випадку термін "російські державні активи" включає кошти та інше майно Центрального банку Російської Федерації, Російського фонду прямих інвестицій, Міністерства фінансів Російської Федерації, а також інші кошти та інше майно, що перебувають у повній власності або під контролем уряду Російської Федерації (включно з його міністерствами та відомствами). Конфісковані активи акумулюються у спеціальному фонді підтримки України. Цей фонд має бути використаний для реконструкції та відновлення України, гуманітарної допомоги народу України та інших цілей, які, за визначенням Державного секретаря, будуть безпосередньо та ефективно сприяти відновленню України та добробуту українського народу [33, с. 11].

Пряма передача російських суверенних активів Україні є способом отримання найбільшого негайного доходу для України. Водночас це також найбільш радикальний варіант з точки зору втручання у права власності. Однак, доки Росія чинить надзвичайну зраду, порушуючи міжнародне право, контрзаходи не менш суворого характеру можуть бути виправдані. Крім того, імунітет від юрисдикції поширюється лише на судовий розгляд і не виключає позасудових контрзаходів проти держави-агресора (запроваджених, наприклад, президентським указом у президентських республіках, таких як США, або постановою уряду чи парламенту в парламентських республіках, таких як Канада, Велика Британія та Бельгія). Дехто вважає, що це погана ідея.

Другий варіант - зберегти суверенні активи Росії недоторканими, а натомість перевести доходи, отримані від цих активів, в Україну, поки активи заморожені. Відомо, що більшість російських активів заморожені вже більше року. Однак це не означає, що нічого не відбувається. Наприклад, згідно зі звітом міжнародного депозитарію Euroclear, у першому кварталі 2023 року із заморожених активів у РФ надійшло 734 млн євро, а за весь 2022 рік - 821 млн євро. Отже, можна зробити висновок, що доходи від активів зростають. Таке перерахування доходів не впливає на суму чи статус самих заморожених активів. З іншого боку, (надлишкові) кошти тепер допоможуть Україні. Цей варіант явно менш радикальний, ніж перший. Зрештою, природно припустити, що позбавлення людей права на майбутні доходи є менш "інвазивним" заходом, ніж позбавлення їх наявного майна. Тим не менш, право на отримання гарантованого контрактом доходу також є активом, що підлягає захисту за всіма стандартами. Тому другий спосіб не усуває повністю всі правові та політичні ризики, що викликають занепокоєння міжнародної спільноти [30, с. 36]. Порівняно з першим методом, очевидно, що цей спосіб принесе Україні значно меншу економічну вигоду, а для того, щоб російські кошти були реінвестовані та принесли прибуток, потрібен певний час. Розмір цього прибутку також визначається пропорційно до

тривалості перебування російських коштів під контролем відповідних європейських інституцій.

Третій спосіб - перерахувати Україні податки, зібрані з доходів від реінвестування російських активів, не чіпаючи самі російські активи чи доходи від їхнього реінвестування. Бельгія вже застосувала цей підхід: у травні 2023 року бельгійський уряд оголосив, що перерахує Україні 92 мільйони євро з податкових надходжень від російських фінансових активів, заморожених на рахунках у міжнародному депозитарії Euroclear, розташованому в Брюсселі. Уряд зібрав 625 млн євро податків. Однак ні заявлені 92 млн євро, ні потенційні 625 млн євро не були перераховані Україні [79].

Цей варіант може бути використаний у майбутньому, оскільки він не впливає безпосередньо на російські активи, не вимагає рішення консенсусом усіх країн-членів ЄС і не викликає питань щодо легітимності втручання у право власності. Тому юридично і політично цей метод є найбільш "водонепроникним". Країна, яка обирає цей спосіб, може не турбуватися про можливі порушення міжнародного права чи ризик помсти з боку Росії. Однак прості розрахунки показують, що (незважаючи на надзвичайно високі податкові ставки) цей спосіб принесе навіть менше коштів на відбудову України, ніж другий спосіб, не кажучи вже про перший.

Крім того, слід враховувати, що цей варіант по суті означає, що фінансовий тягар компенсації збитків, завданих війною, ляже на Україну, оскільки держави-партнери України будуть вносити кошти, які в іншому випадку пішли б до їхніх власних бюджетів. У цьому випадку принцип "Росія повинна заплатити" не виконується. Оскільки немає необхідності, щоб хтось інший, крім Росії, ніс цей тягар, необхідно буде в майбутньому порушувати питання про стягнення з Росії компенсації за витрати, понесені Альянсом на надання допомоги Україні. Таким чином, третій шлях, незважаючи на його привабливість з точки зору уникнення юридичних і політичних ризиків, лише відтерміновує серйозне питання конфіскації. Третій шлях пов'язаний з

ширшою ідеєю так званого оподаткування надприбутків. Під час глобальної економічної кризи, спричиненої війною, ринкова капіталізація деяких компаній (переважно в енергетичному секторі) значно зросла [49, с. 41].

Іншими словами, ці компанії отримали надприбутки через ринкову кон'юнктуру, спричинену війною; в ЄС існують пропозиції запровадити спеціальні податки на такі компанії, щоб більш рівномірно перерозподілити економічні наслідки війни. Урсула фон дер Ляєн наголосила на необхідності таких заходів у своєму щорічному посланні "Про стан справ у ЄС" у вересні 2022 року. "Великі нафтові, газові та вугільні компанії також отримують величезні прибутки. Тому вони повинні нести свою справедливую частку. Вони повинні зробити свій внесок у подолання кризи", - сказала Президент Комісії.

Однак варто зазначити, що більшість компаній, які отримують ці надприбутки, не пов'язані з державою-агресором і їхні кошти не належать Росії. Тому ідея перенесення податку на надприбутки (з коштів, не пов'язаних з державою-агресором) в Україну поки що не є поширеною [55, с.25].

Нещодавно міністр енергетики Румунії Вірджіл-Даніел Попеску, відповідаючи на заклик народного депутата України Германа Галущенка, заявив, що Румунія готова розглянути цю ідею (передати Україні надприбутки енергетичних компаній).

Суть цього варіанту полягає не в конфіскації заморожених російських коштів, а у використанні їх як забезпечення виконання Росією своїх зобов'язань щодо відшкодування збитків. Іншими словами, заморожені російські кошти пропонується використати як своєрідну заставу. Тобто вони не можуть бути розморожені доти, доки Росія повністю не компенсує завдану шкоду [3, с. 35].

Через повільний прогрес у питанні конфіскації російських активів цей підхід почав активно обговорюватися лише нещодавно. Труднощі подолання суверенного імунітету та ризику, пов'язані з таким викликом для всієї системи міжнародного права та фінансової стабільності, призвели до того, що вивчаються альтернативні варіанти використання заморожених коштів.

Однак суть застави полягає в тому, що у разі невиконання забезпеченого нею зобов'язання кредитор може звернути стягнення на заставлене майно. Таким чином, якщо Російська Федерація відмовиться платити, заморожені кошти з часом будуть конфісковані та передані Україні для покриття збитків.

З одного боку, спочатку не будуть конфісковані активи РФ і, відповідно, питання про допустимість втручання у право власності відкладається. Але до завершення війни і укладення міжнародних договорів, які покладають на Росію відповідні зобов'язання, може пройти досить багато часу.

ВИСНОВКИ

Міжнародне кримінальне право — це звід законів, який забороняє певні категорії поведінки, що вважаються серйозними злочинами, регулює процедури розслідування, судового переслідування та покарання за ці категорії поведінки, а також притягує винних до індивідуальної відповідальності за їх вчинення. Римський статут Міжнародного кримінального суду передбачає незастосовність строку давності для військових злочинів, злочини проти людства, геноцид і злочин агресії.

Декілька факторів допомогли вивести на перший план звичайний характер військових злочинів і злочинів проти людяності та незастосовність до них строків давності:

- зростання кількості держав, які передбачили у своєму кримінальному законодавстві незастосування строку давності до цих злочинів;
- кодифікація цієї концепції в статті 29 Статуту МКС, яку її розробники вважали вирішальною для запобігання безкарності за ці злочини;
- зростання кількості держав-учасниць конвенцій ООН і Ради Європи.

Шлях розвитку концепції міжнародної кримінальної юрисдикції тривав багато років. Вчені мають різні думки щодо саме періоду зародження міжнародного кримінального правосуддя. Свого часу юридичний радник Емнесті Інтернешнл у Міжнародному секретаріаті цієї організації Крістофер Кейтл Холл визначав, що до ХХ століття майже більшість судових процесів на рахунок порушення законів війни проводились за допомогою створення трибуналів однією із сторін, як правило це була саме держава-переможниця. В юрисдикцію звичайного суду або міжнародного кримінального суду такі судові процеси не входили. Найперший спеціально створений міжнародний кримінальний суд був заснований у 1474 році аби розглядати слухання щодо справи над де Хагенбахом за злочини проти «законів Господа і людини».

Створення міжнародного трибуналу для суду над політичними лідерами, звинуваченими в міжнародних злочинах, було вперше запропоновано під час Паризької мирної конференції в 1919 році після Першої світової війни Комісією з питань відповідальності. Це питання було знову розглянуте на конференції, що відбулася в Женеві під егідою Ліги Націй у 1937 році, результатом якої було укладення першої конвенції, яка передбачає створення постійного міжнародного суду для розгляду актів міжнародного тероризму. Конвенцію підписали 13 держав, але жодна не ратифікувала її, і конвенція так і не набула чинності.

Після Другої світової війни союзні держави створили два спеціальних трибунали для судового переслідування лідерів Осі, звинувачених у

військових злочинах. Міжнародний військовий трибунал, який засідав у Нюрнберзі, переслідував німецьких лідерів, тоді як Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу в Токіо переслідував японських лідерів.

Нюрнберзький процес — міжнародний судовий процес, який проводився альянтами проти представників Третього Рейху за підготовку та здійснення вторгнень в інші країни та інші злочини під час Другої світової війни.

Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу, також відомий як Токійський процес і Токійський трибунал у справах про військові злочини, був військовим процесом, скликаним 29 квітня 1946 року для суду над лідерами Японської імперії за їхні злочини проти миру, звичайних війн злочини та злочини проти людяності, що призвели до та під час Другої світової війни. Трибунал був створений за зразком Міжнародного військового трибуналу у Нюрнберзі, Німеччина, який переслідував лідерів нацистської Німеччини за їхні військові злочини, злочини проти миру та злочини проти людства.

Міжнародні кримінальні трибунали - це спеціальні суди, створені для судового переслідування у справах, що виникають відповідно до міжнародного кримінального права. Ці трибунали мають юрисдикцію над такими злочинами, як геноцид, військові злочини, злочини проти людяності, серед інших міжнародних злочинів. Вони поділяються на постійні та ad hoc (тимчасові) трибунали. Міжнародний кримінальний суд (МКС) є єдиним постійним кримінальним трибуналом, який коли-небудь створювався.

Міжнародний кримінальний суд знаходиться в Гаазі, місті в Нідерландах, де розміщено багато міжнародних установ, і має офіси в кількох країнах. Свою слідчу роботу суд проводить через офіс прокурора, який з 2021 року очолює британський адвокат Карім А.А. Хан, який раніше обіймав посаду помічника генерального секретаря ООН. До складу суду входять вісімнадцять суддів, кожен з яких представляє різні країни-члени і обирається державами-членами. Він вимагає від своїх членів шукати гендерно

збалансовану лаву, а судова система має включати представників кожного з п'яти регіонів ООН. Судді та прокурори обираються на дев'ятирічний термін без права переобрання. Голова та два заступники голови суду обираються з числа суддів; вони разом із канцелярією займаються адмініструванням суду.

Суд має юрисдикцію щодо чотирьох категорій злочинів згідно з міжнародним правом:

- геноцид або намір повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу;

- військові злочини або серйозні порушення законів війни, які включають заборону Женевських конвенцій на тортури, використання дітей-солдат і напади на цивільні цілі, такі як лікарні чи школи;

- злочини проти людяності або порушення, вчинені в рамках широкомасштабних нападів на цивільне населення, включаючи вбивства, згвалтування, ув'язнення, рабство та тортури;

- а також злочини агресії, або застосування чи загрози застосування збройної сили державою проти територіальної цілісності, суверенітету чи політичної незалежності іншої держави, або порушення Статуту ООН. Міжнародний Кримінальний Суд складається з чотирьох органів: президія, палат, офісу прокурора та секретаріату. Кожен із цих органів має певну роль і повноваження.

Президія складається з трьох суддів (президента та двох віце-президентів), які обираються абсолютною більшістю з 18 суддів Суду максимум на два або три роки. Президія відповідає за управління судом, за винятком прокуратури. Він представляє суд перед зовнішнім світом і допомагає в організації роботи суддів. Президія також відповідає за виконання інших завдань, таких як забезпечення виконання вироків, винесених судом. Судді обираються Асамблеєю держав-учасниць на основі їх встановленої компетенції у кримінальному праві та процесу та у відповідних галузях міжнародного права, таких як міжнародне гуманітарне право та

право прав людини. Вони мають великий досвід у конкретних питаннях, таких як насильство щодо жінок або дітей.

Притягнути рф до відповідальності за злочини агресії – важливе завдання для України та решти цивілізованого світу. Адже повномасштабне вторгнення держави-агресора 24 лютого 2022 року поставило під загрозу міжнародний правовий порядок, заснований на загальному принципі: події Другої світової війни більше не мають повторитися. Однак насправді перший злочин рф скоїла ще у 2014 році, анексувавши український Крим. І непокаране тоді зло за вісім років породило ще гірші наслідки, а загрозу через дії кремля тепер відчують і інші демократичні держави європейського континенту.

За час повномасштабного вторгнення Україна зазнала непоправних людських втрат, зруйновані об'єкти критичної інфраструктури, тимчасово окупована частина територій, загарбники депортують українських громадян, викрадають та привласнюють державне і приватне майно. Конфіскація російських активів із метою подальшого їх використання для відновлення зруйнованої економіки як для України, так і багатьох її союзників є дуже привабливою метою. Її почали декларувати окремі політики і науковці практично одразу після початку агресії, попри це особливих результатів так і не досягнуто, що потребує пояснень. Заморожування (блокування) активів осіб, які перебувають у юрисдикції країн-ініціаторів, є широко використовуваним інструментом політики країн Заходу, а також ЄС, які в такий спосіб прагнуть покарати уряд певної країни, оскільки він включає санкції стосовно осіб і на цій підставі утримання їх активів доти, доки країна-порушниця не змінить методи здійснення своєї політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бірюков, П.М. Міжнародне право: навч. Посібник / П.М. Бірюков. - М.: МАУП, 2000. - 416 с.
2. Буроменский М.В. – Деякі судження про поняття міжнародного кримінального права // Вісник Академії правових наук України: Збірник наукових праць. – №2 (33) – 3 (34). – С. 359 – 370.

3. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11.07.2001 № 3-в/2001 88.URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01> (date of access: 20.11.2023).
4. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11 липня 2001 року No 3-в/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text> (дата звернення: 02.12.2023).
5. Галенская Л. Н. Правові проблеми співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю. Л., 1978. – 86 с.
6. Гнатовський М. Україна та Міжнародний Кримінальний Суд: Конституційний Аспект URL: <https://voxukraine.org/uk/ukraine-and-the-international-criminal-court-aconstitutional-matter-ua/> (date of access: 20.11.2023).
7. Гутник В. Принцип презумпції невинуватості у практиці діяльності Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії та Міжнародного кримінального суду. *Юридична Україна*. 2010. № 2. С. 133–138.
8. Дрьоміна Н.В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів: Моногр. / Н.В. Дрьоміна – О.: Фенікс, 2006. – 233 с.
9. Жаровська І. М. Міжнародне гуманітарне право: навч. посіб. / І. М. Жаровська. – К.: Атіка, 2010. – 280 с.
10. Жаровська І. М. Міжнародні трибунали ad hoc: історико-правова ретроспектива. Львів. – 2016, с. 385 – 389. URL:<http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5898/vnulpurn201684561.pdf> (date of access: 20.11.2023).

11. Задоя К. Проблеми реалізації у правовій системі України угоди між Україною та Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії. *Європейські перспективи*. 2013. № 6. С. 99–105.
12. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року від 25 лютого 2014 року № 790-VII / Відомості Верховної Ради України. 2014. № 13. Ст. 230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text> (дата звернення: 02.12.2023).
13. Іванов В. Нюрнберзький процес: історичне та правове значення (до 70-річчя Міжнародного військового трибуналу). *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 24–28.
14. Каменецький М. Міжнародний трибунал для колишньої Югославії. *Українська дипломатична енциклопедія*. 2004.
15. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. (в ред. від 30 верес. 2010 р.) // Офіційний вісник України. — 2010. — Спец. вип. № 72/1.
16. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.12.2023).
17. Коркунов Н. М. Досвід конструкції міжнародного кримінального права // Журнал кримінального і цивільного права. СПб., 1889. № 1.
18. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Відомості Верховної Ради України. 2013. №

- 9–10, 11–12, 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.12.2023).
19. Кулеба Д. Міжнародний кримінальний суд. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. 2-ге вид. Знання України, 2004. 812 с.
20. Маєвська А. Злочини проти людяності: міжнародно-правовий аспект: дис.канд. юрид. наук / А. Маєвська. – Харків, 2002. – С. 14–27.
21. Міжнародна кримінальна юстиція: індивідуальний підхід/Віче. – Журнал. – Громадянське суспільство. - № 5. – березень 2014. – URL: <http://www.viche.info/journal/4090/> (date of access: 20.11.2023).
22. Міжнародне публічне право : підручник / В. М. Репецький та ін. за ред. проф. В. М. Репецького; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Ф-т міжнар. відносин. - 2-е вид., стер. - К.: Знання, 2012. - 437 с.
23. Пилипенко В. П. Міжнародний кримінальний суд за Римським Договором 1998 року [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / 92 Пилипенко Володимир Пилипович ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2005. – 19 с.
24. Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 4 лютого 2015 року No 145-VIII / Відомості Верховної Ради України. 2015. No 12. Ст. 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text> (дата звернення: 02.12.2023).
25. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 червня 2016 р. No 1401-VIII / Відомості Верховної Ради України. 2016. No 28. Ст. 532. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text> (дата звернення: 02.12.2023).

26. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р.
// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – ст. 542 URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (date of access: 20.11.2023).
27. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р.
// Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – ст. 542 URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення: 02.12.2023).
28. Про уповноваження В. Єльченка на підписання від імені України Римського статуту Міжнародного кримінального суду : розпорядження Президента України від 11 груд. 1999 р. URL:
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/313/99-%D1%80%D0%BF> (date of access: 20.11.2023).
29. Проект кодексу злочинів проти миру і безпеки людства.
URL:http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf&lang=EF. (дата звернення: 02.12.2023).
30. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник. - К.: Атіка, 2004.- - 464 с.
31. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL:
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588/para0152#o152
32. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 02.12.2023).
33. Сенаторова О. Принципи Нюрнберзького процесу як основа міжнародної кримінальної юстиції. *Теорія і практика правознавства: електронне наукове фахове видання*. 2011. Т. 2. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/09-10.pdf> (дата звернення: 02.12.2023).
34. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі : Міжнародний документ від 08.08.1945. – URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201#Text

35. Статут Міжнародного Кримінального суду за Римським договором 1998 р. // Український часопис міжнародного права. – 2002. - №1. – С. 73-121.
36. Статут Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії(доповнений) URL: http://www.icty.org/x/file/LegalLibrary/Statute/statute_sept09_en.pdf. (дата звернення: 02.12.2023).
37. Щур Б. В. Діяльність міжнародного кримінального суду: історія і перспективи / Б. В. Щур // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2011. – Вип. 6. – С. 106-109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2011_6_23
38. Acquaviva G. At the origins of crimes against humanity. *Journal of International Criminal Justice*. 2011. P. 881–903.
39. Baxter J. Recent Developments in Key Legal Issues of International Reserves Investments. 2010. URL: <https://www.newyorkfed.org/newsevents/speeches/2010/bax101119>. (date of access: 02.12.2023).
40. Benzing M. The Complementarity Regime of the International Criminal Court: International Criminal Justice between State Sovereignty and the Fight Against Impunity. *MaxPlanckUNYB*. 2003. 591–632.
41. Bishop W. W. State of Netherlands v. Federal Reserve Bank of New York and V. J. Archimedes, Interpleaded Defendant. *American Journal of International Law*. 1949. Vol. 43, no. 1. P. 181. URL: <https://doi.org/10.2307/2193163> (date of access: 02.12.2023).
42. Blaškić Appeal Judgement URL: <http://www.icty.org/x/cases/blaskic/acjug/en/bla-aj040729e.pdf>.
43. Braw E. Freeze–Don’t Seize–Russian Assets. *FP*. 2023. URL: <https://foreignpolicy.com/2023/01/13/putin-sanctions-oligarchs-freeze-seize-assets/>. (date of access: 02.12.2023).

44. Brunk I. Does Foreign Sovereign Immunity Apply to Sanctions on Central Banks? 2022. URL: <https://www.lawfareblog.com/does-foreign-sovereign-immunity-apply-sanctions-central-banks>. (date of access: 02.12.2023).
45. Brunk I. Immunity from Execution of Central Bank Assets. *The Cambridge Handbook of Immunities and International Law*. 2019. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3125048. (date of access: 02.12.2023).
46. Cassese A. From Nuremberg to Rome: international military tribunals to the International Criminal Court. the Rome statute of the International Criminal Court: a commentary. *Oxford University Press*. 2002. Vol. 1. P. 3–9.
47. *Central Bank Immunity, Afghanistan, and Judgments Against the Taliban*. 2023. URL: <https://tlblog.org/central-bank-immunity-afghanistan-and-judgments-against-the-taliban/>. (дата звернення: 02.12.2023).
48. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty, and independence of Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014D0145>. (date of access: 02.12.2023).
49. Council Regulation (EU) No. 269/2014 of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty, and independence of Ukraine. *Official Journal of the European Union*. 2014. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0006:0015:En> (date of access: 02.12.2023).
50. Davidson E. The trial of the Germans: an account of the twenty-two defendants before the international military tribunal at Nuremberg. *University of Missouri Press*. 1997. P. 637.

51. Decision on the Interlocutory Appeal Concerning Jurisdiction, 31 August 2004 URL: <http://www.icty.org/x/cases/seselj/acdec/en/040831.ht> (дата звернення: 02.12.2023).
52. Diamond S. The Effect of War on Pre-Existing Contracts Involving Enemy Nationals. *The Yale Law Journal*. P. 700–720. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/143656986.pdf>. (date of access: 02.12.2023).
53. Economic Crime Bill: MPs back measures to speed up oligarch sanctions. *BBC News*. 2022. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-60646119>. (date of access: 02.12.2023).
54. Ellis M. The International Criminal Court and its Implication for Domestic Law and National Capacity Building. *FlaJIntlL*. 2002. 215–42.
55. EU to examine seizing confiscated Russian assets for reconstruction. *Financial Times*. 2023. URL: <https://www.ft.com/content/dab0fe80-dae0-4973-88ea-de2d95cd9a4a> (date of access: 20.11.2023).
56. Fact Sheet: White House Calls on Congress to Provide Additional Support for Ukraine. 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/04/28/fact-sheet-white-house-calls-on-congress-to-provide-additional-support-for-ukraine/>. (date of access: 02.12.2023).
57. Finch G. The Nuremberg trial and international law. *The American journal of international law*. 1947. No. 41. P. 20–37.
58. Galić Appeal Judgement URL: <http://www.icty.org/x/cases/galic/acjug/en/gal-acjud061130.pdf>. (дата звернення: 02.12.2023).
59. Hand C. The Trading with the Enemy Act. *Columbia Law Review*. 1919. No. 19(2). P. 112–139. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/1111955.pdf>. (date of access: 02.12.2023).

60. Henzelin M., Heiskanen V., Mettraux G. Reparations to victims before the International Criminal Court: Lessons from international mass claims processes. *Criminal Law Forum* 2006. URL: <https://doi.org/cadmus.eui.eu/handle/1814/42747> (date of access: 20.11.2023).
61. Hirsch F. . Soviet judgment at Nuremberg: a new history of the international military tribunal after World War II. *Oxford University Press*. 2020. P. 536.
62. Kleffner J. The Impact of Complementarity on National Implementation of Substantive International Criminal Law. *JICJ*. 2003. P. 86–113.
63. Kunarac et al. Appeal Judgement. URL: <http://www.icty.org/x/cases/kunarac/acjug/en/kun-aj020612e.pdf>. (дата звернення: 02.12.2023).
64. Martinez J., Danner A. Guilty associations: joint criminal enterprise, command responsibility, and the development of international criminal law. *California law review*. 2005. No. 93. P. 75–169. URL: <https://doi.org/doi:10.2139/ssrn.526202> (date of access: 02.12.2023).
65. Objective and Subjective Elements of the Crimes Under Article 5. URL: <http://www.icty.org/x/cases/kupreskic/tjug/en/kup-tj000114e-5.htm>. (дата звернення: 02.12.2023).
66. Olásolo H. The Prosecutor of the ICC before the Initiation of Investigations: A Quasi-judicial or a Political Body. *IntlCLR*. 2003. 87–150.
67. Priemel K. The betrayal: the Nuremberg trials and German divergence. *Oxford University Press*. 2016.
68. Prosecutor v. Duško Tadić, Case No. IT-94-1-A, Judgement, 15 July 1999 (“Tadić Appeal Judgement”) URL: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>. (дата звернення: 02.12.2023).
69. Russian Invasion of Ukraine Impedes Post-Pandemic economic recovery in emerging Europe and Central Asia. *The World Bank*. 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/10/04/russian->

- [invasion-of-ukraineimpedes-post-pandemic-economic-recovery-in-emerging-europe-and-central-asia](#) (date of access: 20.11.2023).
70. Salcedo E., Wolfe O. Federal Court Addresses Central Bank Immunity and Authority to Waive Under Foreign Sovereign Immunities Act. 2022. URL: <https://www.seyfarth.com/news-insights/federal-court-addresses-central-bank-immunity-and-authority-to-waive-under-foreign-sovereign-immunities-act.html>. (date of access: 02.12.2023).
71. Shore L. The US Second Circuit Shields Sovereign Immunity in Favour of Argentina's Central Bank. 2015. URL: <https://hsfnotes.com/publicinternationallaw/2015/09/15/the-us-second-circuit-shields-sovereignimmunity-in-favour-of-argentinas-central-bank/> (date of access: 02.12.2023).
72. Sommerich O. A Brief Against Confiscation. *Law & Contemp.* 1945. Vol. 11. P. 152. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol11/iss1/11/> (date of access: 02.12.2023).
73. A special meeting of the European Council. European Council. 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2022/05/30-31/> (date of access: 20.11.2023).
74. Stein E. United States: Recovery of Property Confiscated by Enemy Occupant. *Am. J. Comp.* 1952. P. 261. URL: <https://academic.oup.com/ajcl/articleabstract/1/3> (date of access: 02.12.2023).
75. Stephan P. Seizing Russian Assets. *Capital Markets Law Journal*. 2022. Vol. 40. P. 12.
76. Sunga L. The emerging system of international criminal law: developments in codification and implementation. *Martinus Nijhoff Publishers*. 1997.
77. Tomuschat C. Reparation for Victims of Grave Human Rights Violations. *Tul. J. Int'l & Comp. L.* 2002. P. 157.

78. Tomuschat C. The Legacy of Nuremberg. *Journal of International Criminal Justice*. 2006.
79. Ukraine: The Commission presents options to make sure that Russia pays for its crimes. 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7311. (date of access: 02.12.2023).
80. Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism. *Public Law*. 2001. Vol. 115, no. 272. URL: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf>. (date of access: 02.12.2023).
81. Wemmers J. Reparation for Victims of Crimes against Humanity: The healing role of reparation. *Routledge*. 2014.
82. Wolfrum R. Prosecution of International Crimes by International and National Criminal Courts: Concurring Jurisdiction' in — Studi di Diritto Internazionale in Onore di Gaetano Arangio-Ruiz. Editoriale scientifica Napoli. 2004. P. 2199–2209.
83. Wolfrum R. Prosecution of International Crimes by International and National Criminal Courts: Concurring Jurisdiction' in — Studi di Diritto Internazionale in Onore di Gaetano Arangio-Ruiz. Editoriale scientifica Napoli. 2004. P. 2199–2209.